

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Anna Lundgren

Sambolagens skönsmässighet
- en studie av vissa av sambolagens
tillkortakommanden

Examensarbete
20 poäng

Docent
Eva Ryrstedt

Familjerätt

VT 2006

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Ämnet och dess avgränsningar	4
1.2 Metod och material	5
1.3 Disposition	5
2 SAMBOREGLERINGENS FRAMVÄXT	6
2.1 Allmänt	6
2.2 Neutralitetsideologins betydelse	6
2.3 Riktlinjer och lagstiftningsideologi	8
2.3.1 1973 års reglering	8
2.3.2 1987 års reglering	9
2.3.3 2003 års reglering	10
2.4 Kunskapen om lagen	11
3 SAMBOR ENLIGT SAMBOLAGEN	12
3.1 Allmänt	12
3.2 Förutsättningarna för när ett samboförhållande skall anses föreligga	12
3.3 När ett samboförhållande upphör	17
4 BODELNING MELLAN SAMBOR	20
4.1 Allmänt	20
4.2 Samboegendom	20
4.3 Inskränkningar i rätten att förfoga över det gemensamma hemmet	23
4.4 Bodelningens genomförande	23
4.5 Redovisningsplikt	25
4.5.1 Behovet av en vederlagsregel	26

4.6	Jämkningsregeln	28
4.6.1	Lag och förlag	28
4.6.2	Ändring av jämkningsregeln	29
5	ÖVERTAGANDE AV BOSTAD I VISSA FALL	31
5.1	Allmänt	31
5.2	Rätten att överta hyresrätt eller bostadsrätt som inte ingår i bodelningen	31
6	NORMATIVA GRUNDMÖNSTER I SAMBOREGLERINGEN	34
6.1	Allmänt	34
6.2	Individualism	34
6.3	Gemenskap	35
7	ANALYS	36
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	43
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	45

Sammanfattning

Under 1960-talet började antalet giftermål att minska som en konsekvens av att allt fler personer valde att sammanbo tillsammans utan att ingå äktenskap. Framtagandet av samboregleringen blev en följd av att färre äktenskap ingicks. Avsikten bakom samboregleringen var att i begränsad omfattning söka lösa praktiska problem och särskilt skydda den svagare parten vid upplösningen av ett samboförhållande. Under regleringens framväxt sattes normer för hur regleringen skulle förhålla sig till framför allt äktenskapsbalken, men även hur omfattande den skulle vara i sig själv. Dessa riktlinjer har alltså varit ungefär desamma under hela regleringens framväxt. Bland annat ansågs det att samboregleringen så långt möjligt skulle följa äktenskapsbalkens regler, något som har kommit att innebära att sambolagen ibland får anses "halta" med existerande problem, till dess motsvarande ändring görs i äktenskapsbalken.

En av de grundläggande tankarna bakom regleringen var att lagstiftaren skulle vara neutral i förhållande till människors val att sammanleva på. Det har dock hävdats att denna neutralitetsideologi har befäst tendensen människor inte längre gifter sig i lika stor uträkning och därmed påverkat till den sociala utvecklingen negativt. Dock är sambolagens övergripande syfte att tillhandahålla *minimiregler* för den svagare parten vid samboförhållandets upplösning. Det innebär att sambor inte alls omfattas av ett lika omfattande skydd som gifta personer gör. De som väljer att leva i livslånga samboförhållanden får hålla till godo med ett sämre skydd.

En annan brist i samboregleringen torde vara att begreppet sambo fortfarande måste anses tämligen svårtillämpat. Det får anses som mycket allvarligt eftersom samboregleringen innebär att det uppkommer ett rättsförhållande mellan två parter utan någon uttrycklig viljeförklaring. Detta leder till att den enskilda individen inte med förutsägbarhet vet när lagen träder i kraft.

Vidare finns det i nuvarande reglering skydd mot illojala beteenden från ena sambons sida *efter* det att förhållandet upphört, men inget verkningsfullt skydd för den typen av beteenden *innan* förhållandet har upphört. Det medför att bodelningsreglerna kan sättas ur spel precis innan förhållandet upphör.

Förord

Jag vill ta tillfället i akt och tacka min pojkvän Joakim och min familj för det stöd ni givit mig under hela min studietid. Jag vill även tacka min handledare Eva Ryrstedt för såväl idériakedom som engagemang. Du kommer alltid med goda råd och med bra lösningar på de problem som uppstår.

Förkortningar

AvtL	Avtalslagen
Ds	departementsserien
HD	Högsta domstolen
Hovr:n	hovrätten
JT	Juridisk tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RH	rättsfall från hovrätterna
SOU	statens offentliga utredningar
SvJt	svensk juristtidning
TR	tingsrätten
ÄktB	Äktenskapsbalk

1 Inledning

1.1 Ämnet och dess avgränsningar

Ämnet för arbetet är behandlingen av samboregleringens framväxt och nuvarande bestämmelser ur perspektivet att regleringen i vissa avseenden kan anses skönsmässig. Syftet är att dels söka klargöra på vilka sätt och i vilka avseenden som samboregleringen är skönsmässig, dels åskådliggöra tänkbara anledningar härtill.

Uppsatsen kommer till största del att behandla nuvarande samboreglering. Dock görs en kort historisk tillbakablick för att belysa bland annat lagstiftarens tankar och motiveringar kring samboregleringens framväxt. På grund av utrymmesbrist lyfts enbart valda delar av samboregleringen fram. I framställningen har fokus på begreppet sambor enbart lagts på begreppet vad gäller sambolagens tillämpningsområde, inte hur det tillämpas utanför sambolagens tillämpningsområde, till exempel inom social- och skatterätten.

Samboregleringen har funnits i över trettio år. Dess övergripande syfte är att ge ett minimiskydd för den svagare parten vid ett samboförhållandes upplösning. När den första samboregleringen infördes ansågs den som kontroversiell och många var rädda att den skulle framställa samboende som en alternativ form av äktenskap. Dock ansågs det föreligga behov av en lagstiftning till skydd för en svagare part vid en framtida upplösning av samboförhållandet. Utformningen av den samborättsliga regleringen visade sig dock vara allt annat än enkel. För det första klargjordes att den samborättsliga regleringen inte fick vara mer eller mindre likvärdig med hela äktenskapsbalken. Man ville inte skapa ett andra klassens äktenskap. De som ville ha en mer heltäckande reglering fick ingå äktenskap. Dock skulle de regler som infördes så långt möjligt likna dem som gäller för gifta. Hur har denna balansgång mellan å ena sidan kravet på en god skyddslagstiftning, å andra sidan kravet på att regleringen inte får ligga för nära äktenskapsbalkens bestämmelser, egentligen påverkat samboregleringen? Påverkar de fortfarande regleringen och i så fall i hur stor utsträckning?

De viktigaste reglerna i lagen tar sikte på bodelning av det gemensamma hemmet. Kan dessa regler anses skydda den svagare parten i tillräckligt stor utsträckning eller behöver de ändras? En annan mycket viktig bestämmelse är den om vad som avses med sambo, eftersom den ligger till grund för bedömningen om lagen överhuvudtaget är tillämplig eller ej. Är det nuvarande sambobegreppet utformat på ett tillfredställande sätt eller innehåller det vissa brister? Om det fortfarande finns tillkortakommanden i utformningen vad kan de tänkas bero på?

1.2 Metod och material

Framställningen är rättsdogmatisk och baserar sig främst på lagförarbeten, publicerad praxis samt doktrin. Vid bearbetningen av det juridiska stoffet med syfte att klargöra rättsläget, har främst förarbeten och prejudikat från HD varit de viktigaste källorna. För att utröna hur lagstiftaren avser att avhjälpa existerande problematik i gällande reglering i framtiden, utgör framlagda förslag, som regeringen ej tagit ställning till än, också en del av framställningen.

Endast ett fåtal författare har engagerat sig på området. Särskilt Anders Agell har i flera böcker och artiklar behandlat relevanta frågeställningar, speciellt hans Äktenskap samboende och partnerskap, men även Samboende utan äktenskap har varit av betydelse. Ett annat viktigt verk på området är Lars Tottie, Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m. (en kommentar till äktenskapsbalken). Vidare har Örjan Teleman skrivit diverse kommentarer av intresse för framställningen.

1.3 Disposition

I inledningen ger jag en övergripande bild av varför det kan tänkas att samboregleringen till viss del är skönsmässig. Målet är att väcka intresse för mitt ämnesval och klargöra mina syften och avsikter med framställningen. Vidare redovisar jag i det *andra kapitlet* för samboregleringens framväxt. Detta sker med syfte att belysa hur vissa grundläggande tankar, som vuxit fram under samboregleringen tillkomst, kan tänkas påverka utformningen av de regler och bestämmelser vi har idag. I det *tredje kapitlet* framhålls det viktiga sambobegreppet och de tillkortakommanden som begreppet fortfarande får anses ha. Fortsättningsvis redogörs i det *fjärde kapitlet* för bodelningsreglerna med fokus särskilt på illojala transaktioner. I det *femte kapitlet* beskrivs övertaganderätten till bostad i vissa fall. Slutligen redogörs i det *sjätte kapitlet* för de normativa grundmönsterna som finns i samboregleringen. Syftet är att uppmärksamma läsaren på hur de normativa grundmönstren påverkar samboregleringen. Avslutningsvis följer i det *sjunde kapitlet* och sista kapitlet en sammanfattande analys av tidigare slutsatser.

2 Samboregleringens framväxt

2.1 Allmänt

Allt sedan 1960- talet har samboendet mellan man och kvinna utan att ingå äktenskap blivit allt vanligare. Enligt uppgifter från 2003 lever numera en tredjedel av alla samboende par ogifta och två tredjedelar är gifta med varandra.¹ Det var under främst 70- talet som antalet giftermål i Sverige började minska och många par valde istället att sammanbo utan att gifta sig. Med anledning av det ökande samboendet kom lagstiftaren att ställas inför frågan om denna nya form av samlevnad skulle regleras i lag och i så fall i vilken omfattning. Dåvarande giftermålsbalk kunde nämligen endast tillämpas på äkta makar och inte alls på ogift man eller ogift kvinna. Man ifrågasatte på vilket sätt regleringen egentligen skulle utformas, hur omfattande den skulle vara och hur den bland annat skulle förhålla sig till äktenskapsbalken. Lagstiftaren kom även att fundera över hur en sådan lagstiftning i realiteten kunde komma att påverka giftermålssekvensen.

För mannens och kvinnans inbördes civilrättsliga mellanhavanden infördes år 1973 *lagen (1973:651) om ogifta sambors gemensamma hem*. Denna lag medförde bland annat rätten för en sambo att efter förhållandets slut få överta parternas bostad efter behovsprövning, med tonvikt särskilt på eventuella barn, så till vida det var fråga om hyresrätt eller bostadsrätt som innehas av den andra parten. Genom *lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem* togs ett mer långtgående steg. Lagstiftaren införde en rätt även till delning av värdet på bostad och bohag, som någon av parterna förvärvat för gemensam begagnande. Dessa bestämmelser från år 1987 har numera överförts till *Sambolagen (2003:376)*, samtidigt som de har förtydligats och förbättrats i vissa avseenden.

2.2 Neutralitetsideologins betydelse

Frågan om hur lagstiftaren borde ställa sig till äktenskapsliknande samlevnad togs för första gången på allvar upp i 1969 års uppmärksammade direktiv till de familjelagssakkunniga.² Med sikte särskilt på fri samlevnad uttalades det i dessa direktiv att en ny lagstiftning borde vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer och olika moraluppfattningar. Valet mellan äktenskap och samboende uppfattades som en sådan etisk fråga som lagstiftaren inte borde lägga sig i.³ Det har ansetts att den svenska lagstiftaren med utgångspunkt i de nämnda direktiven förordnade en

---

¹ Agell A., 2004, s. 226.

² Se Riksdagsberättelsen 1970 JU 52.

³ Agell A., SvJT 1998, s. 521.

neutralitetsideologi när det gäller äktenskap och sammanboende.⁴ Man uttalade att äktenskapet förvisso hade och även fortsättningsvis borde ha en central roll inom familjerätten, men att man samtidigt borde se till att den familjerättsliga lagstiftningen inte för den delen innehåller några onödiga svårigheter för dem som skaffar barn och bildar familj utan att gifta sig.⁵

I förarbetena till 1973 års lag uttrycktes liknande synpunkter av det föredragande statsrådet. Det framhölls som mycket betydelsefullt att människors rätt att själva utforma sina personliga liv respekterades, däribland att välja samlevnadsform och att bestämma etiska normer för sin samlevnad. Man menade att ambitionen för äktenskapslagstiftningen borde vara att ge lösningar på praktiska problem och utforma regler så att de kan accepteras av praktiskt taget alla människor. När regeringen sedan vidareutvecklade betänkandet till 1987 års lag var det också helt klart de praktiska övervägandena som stod i fokus. Tidigare betonanden av statens neutralitet till kvinnans och mannens samlevnadsform hade försvunnit.

Agell ställde sig redan i början av 1980-talet mycket skeptisk till både neutralitetsideologin och lagstiftningen om samboende annat än ”efter mycket noggranna övervägningar i varje fall”. Han menade ”att det är tillräckligt med ett regelsystem, det formella äktenskapets, för man och kvinna som väljer att leva tillsammans i ett långvarigt förhållande”.⁶ Agell har framfört sin kritik bland annat i sin bok *Samboende utan äktenskap*.⁷ Agell ansåg bland annat att lagstiftaren genom neutralitetsideologin visade ointresse för giftermålsfrekvensen, något som inte gick bra ihop med reglerna om betänketid för äktenskapsskillnad. Vidare anförde Agell att skillnaderna i rättsverkningarna mellan äktenskap och samboende på en rad olika områden gjorde det svårt för de enskilda att överblicka de rättsliga alternativen. Slutligen poängterades att regelsystemet blir ofullständigt för de samboende, något som ibland är till nackdel för dem själva.⁸

Agell framförde dock sin kritik på 70-talet. Det har allt sedan dess varit en nedgång av giftermålsfrekvensen vilket lett till ett ökat antal samboende personer. Detta gör att den rättspolitiska frågan nu får anses ha kommit i ett annat läge, menar Agell. Då var det intressant om äktenskapet eller ingående av äktenskap skulle påverkas negativt av regler om samboende. Nu är det intressanta hur man skall ställa sig till de önskemål som kommer från samboende i livslånga äktenskap.⁹

Trots att den rättspolitiska frågan definitivt får anses ha kommit i ett annat läge, i och med minskningen av antalet giftermål, verkar det dock som om

---

⁴ Agell A., 2004, s. 229.

⁵ SOU 1972: 41, s. 58. Det får anses klart att man inom *familjebalkens* områden avskaffat alla skillnader beroende på föräldrarnas civilstånd eller samboende form så långt ett jämställande har ansetts rätts tekniskt möjligt, Agell A., 1998, s. 229.

⁶ Agell A., 2004, s. 233.

⁷ Agell A., *Samboende utan äktenskap*, 2 uppl., 1985.

⁸ Agell A., 2004, s. 233.

⁹ Agell A., 2004, s. 229f.

mycket av den kritik som Agell framförde i början på 80-talet fortfarande lever kvar. Det finns till och med de som fortfarande anser att lagens aldrig borde ha införts. Den ståndpunkten framfördes bland annat på sambokommitténs hearingar under arbetet med en ny utformning av 1987 års lag.¹⁰

Under samma hearingar framkom det påståenden om att samboregleringens införande befast tendenserna att folk inte gifter sig och att lagen därmed bidragit till den allmänna sociologiska utvecklingen på ett olyckligt sätt.¹¹ Även Agell anser att neutralitetsideologin till valet mellan äktenskap och samboende gett mer radikala signaler än vad befolkningen bett om och att utbyggnaden av lagreglerna om samboende har varit ägnad att locka till samboende utan äktenskap. Agell anför vidare att det är svårt att tro de attityder som härskat i lagstiftningen inte skulle ha någon påverkan på medborgarnas beteenden och uppfattningar. ”Unga människor tycks numera, utan att alls se frågan ideologiskt, inte ha stor förståelse för att äktenskapet skulle - eller borde - ha någon egentlig betydelse”.¹²

2.3 Riktlinjer och lagstiftningsideologi

2.3.1 1973 års reglering

Vid tiden för förslaget till 1973 års lag om ogiftas bostad utgjorde samboende utan äktenskap cirka 6,5 % av all samlevnad.¹³ Trots att det var en sådan liten andel som var ogifta ansågs det alltså ändå föreligga ett behov av en viss skyddslagstiftning. Som skäl till regleringen anfördes att det i många fall blev en skev fördelning mellan de som sammanbodde utan att vara gifta. Främst gällde detta för dem som sammanbott utan att vara gifta om dem sammanlevt i en ekonomisk gemenskap under en lång tid, där den ena parten varit hemarbetande och den andre förvärvsarbetande, varvid familjens tillgångar skaffats via förvärvsinkomsten. Detta ledde i sin tur till att den hemarbetande vid samlevnadens slut stod utan andel i tillgångarna och dessutom utan möjlighet till underhåll. Det skulle då vara rimligt att i den här typen av situation skydda den svagare parten med hjälp av samma regler som för gifta.¹⁴ Vidare framhöll de sakkunniga att det mest påtagliga sociala behovet av regler om bostaden vid upplösningen av samlevnad, fanns mellan dem som inte är gifta men som har barn tillsammans.¹⁵ Förslaget mötte inte något större principiellt motstånd utan tiden föreföll vara mogen för den typen av reglering och det största antalet remissinstanser tillstyrkte de sakkunnigas förslag i dess huvudsakliga delar.¹⁶ Det ansågs att

---

¹⁰ SOU 1999:104, s. 175.

¹¹ SOU 1999:104, s. 175.

¹² Agell A., SvJT 1998 s. 530.

¹³ Prop. 1973: 72, s. 42.

¹⁴ SOU 1972: 41, s. 93f.

¹⁵ SOU 1972: 41, s. 215.

¹⁶ Prop. 1973:32, s. 207.

man i väsentliga delar kunde utforma regleringen med utgångspunkt i den reglering som redan förelåg beträffande makar.¹⁷

Förslaget innebar i korthet att den sambo som hade *störst behov* av en lägenhet som en sambo/sambor innehade med hyresrätt eller bostadsrätt och som huvudsakligen tjänade som sambornas gemensamma bostad, kunde få överta den när samboförhållandet upplöstes, om antingen samborna hade eller hade haft barn tillsammans eller om synnerliga skäl förelåg, under förutsättning att ett sådant övertagande i övrigt kunde anses skäligt, jämför 1 §. Förslaget innebar således inte att det förekom någon värdemässig fördelning, något som dock skulle komma att ändras i och med införandet av 1987 års sambolag.¹⁸

2.3.2 1987 års reglering

Det förhöll sig dock på det viset att allt fler personer valde att leva tillsammans utan att ingå äktenskap och med denna utveckling kom krav på en mer långtgående reglering som skyddade denna nya form av familjebildning. Familjelagsakkunniga fortsatte således sitt arbete och lade 1981 fram betänkandet SOU (1981: 85) Äktenskapsbalk. Vid tiden för detta förslag fanns det klart bättre förutsättningar för att bedöma den rättsliga formen för familjebildning än vad det gjort tidigare. Innebörden av ett ökat samboende hade klarlagts med hjälp av en sociologisk undersökning, den så kallade Gävleundersökningen,¹⁹ vilken hade utförts på uppdrag av de sakkunniga.

Genom undersökningen konstaterades det bland annat att det i flertalet fall inte är fråga om något genomtänkt val mellan olika alternativ, när man väljer att sammanbo utan att gifta sig, utan att det är brukligt att sammanbo en tid innan äktenskap. De tillfrågade paren i undersökningen menade att de alltså inte hade något emot äktenskapet som institution. De familjelagssakkunniga drog, med utgångspunkt i vad som framkommit genom undersökningen, slutsatsen att det kunde anses föreligga ett något större utrymme än man från början antog att införa lagligt skydd för den svagare parten i ett samboförhållande.²⁰

Familjelagssakkunniga menade att lagstiftaren borde likställa makar med sambor när det gäller rätten till bostad och bohag som en av dem eller båda hade förvärvat för gemensamt begagnade. Längre än hit kunde de dock inte sträcka sig eftersom riksdagens angivna målsättning var att äktenskapet borde bevaras som den normala formen för familjebildning.²¹ Det framhölls särskilt att ”*Man inte bör föreslå så utförliga regler för samliv mellan*

---

¹⁷ SOU 1972: 41, s. 55 och 214f.

¹⁸ Ryrstedt E., 1998, s. 257.

¹⁹ SOU 1978:55. Att sambo och gifta sig: fakta och föreställningar.

²⁰ SOU 1981:85, s. 97f.

²¹ SOU 1981: 85, s. 421f.

sambor att man därmed skapar ett andra klassens äktenskap...Men å andra sidan måste man försöka lösa de praktiska problem som kan uppkomma för dem och skydda den svagare parten vid en upplösning av samlivet".²² Lagens huvudsyfte kom således att vara att ge ett minimiskydd åt den svagare parten vid ett samboförhållandes upplösning.²³

De familjesakkunnigas arbete resulterade slutligen i Lagen om sambors gemensamma hem. Den kom att kallas sambolagen och var avsedd att tillämpas på heterosexuella par som levde i en äktenskapsliknande samlevnad. De viktigaste reglerna i sambolagen tog sikte på bodelning av det gemensamma hemmet, det vill säga sambornas permanentbostad och bohaget däri för det fall egendomen förvärvats av någon av samborna eller dem tillsammans för gemensamt bruk.²⁴

2.3.3 2003 års reglering

1987 års lag om sambors gemensamma hem har ersatts av 2003 års sambolag, vilken trädde i kraft den 1 juli 2003. I utredningen som låg till grund för den nya samboreglerna SOU (1999:104) Nya samboregler, konstaterade samboendekommittén att allt fler början av 2000-talet valde att leva som sambor och mot den bakgrunden väckte de frågan om inte sambolagen borde ges en mer heltäckande reglering. Det konstaterades dock att det var tveksamt om det var möjligt utan att sambolagen i allt för stor utsträckning närmade sig den äktenskapliga regleringen. Enligt kommittén förelåg det fortfarande inte några bärande skäl till att införa en reglering mellan sambor som mer eller mindre skulle vara likvärdig med ÄktB. Som anförts i tidigare lagstiftningsärenden har de par, som vill att ett mer heltäckande juridiskt system skall tillämpas på deras samlevnad, möjlighet att ingå äktenskap eller registrerat partnerskap. Det framhålls tydligt att sambolagens övergripande syfte, att bereda den svagare parten ett minimiskydd vid ett samboförhållandes upplösning, även fortsättningsvis skall bestå.²⁵

I likhet med vad som framkommer i uttalanden till 1987 års reglering uttrycker regeringen att samboreglerna även fortsättningsvis bör inriktas på att tillhandahålla juridiska lösningar på företrädesvis ekonomiska problem och på de frågor där det finns ett praktiskt skyddsbehov för parterna. Dock, vad gäller själva utformningen av reglerna, *bör dessa så långt som möjligt vara lika dem som gäller för makar och partner*.²⁶

---

²² SOU 1981: 85, s. 114.

²³ SOU 1999:104, s. 174.

²⁴ Huvudbestämmelsen återfinns i 5 § 1 st. Lagen om sambors gemensamma hem.

²⁵ SOU 1999:104, s. 174ff.

²⁶ Prop. 2002/03:80, .s. 25.

2.4 Kunskapen om lagen

Genom samboregleringens framväxt har det framförts en rad olika ställningstaganden av de många utredarna om hur lagen skall utformas och reglerna i övrigt tillämpas. Det har ifrågasatts och utretts hur lagens skall bli bättre. Det är därför viktigt i sammanhanget att föra fram viss kritik som riktats mot lagen under nästan hela dess framväxt. Kritiken har avsett allmänhetens dåliga kännedom om lagen, både vid den tiden tidigare genom åren. Redan i Gävleundersökningen konstaterades det nämligen att allmänheten hade dålig kännedom om samboregleringen.

I samboendekommitténs betänkande från 1999 konstaterades det bland annat, med hjälp av en rapport från statskontoret²⁷, att allmänheten fortfarande hade oerhört dålig kännedom om sambolagen. Skrämmande siffror visade att hela 12 % av ett representativt urval av Sveriges befolkning felaktigt trodde att sambolagen gav samma skydd för den svagare parten som äktenskapsbalken, medan 13 % trodde felaktigt att sambor ärver varandra utan testamente. Vidare var det hela 50 % som felaktigt trodde att den som har kontraktet på en bostad man skaffat gemensamt får behålla den. Slutligen trodde 40 % felaktigt att alla gemensamma ägodelar såsom bil, fritidshus och pengar på bankbok skall delas lika om relationen upplöses. Utifrån sina undersökningar drog statskontoret den slutsatsen att det kan vara svårt för den svagare parten att hävda sin rätt, beroende på att kunskaperna om lagen är så bristfälliga.²⁸ Eftersom det utan tvekan kan uppstå rättsförluster för den enskilde, som inte känner till samboregleringens innehåll, föreslogs det också i betänkandet att det krävs ökade informationsinsatser om lagens innehåll.

---

²⁷ Statskontorets rapport 1993:24.

²⁸ Prop. 1999:104, s 246.

3 Sambor enligt sambolagen

3.1 Allmänt

Annan skarp kritik som riktats mot samboreglerna är att det fram tills 2003 års sambolag inte fanns någon uttrycklig bestämmelse om när ett samboförhållande uppkommer eller när det upphör. Särskilt anmärkningsvärt ansågs det vara att det inte fanns någon bestämd tidpunkt för när ett samboförhållande anses ha upphört. Detta trots att många av sambolagens rättsverkningar knyts till denna tidpunkt.²⁹ Det framhålls i förarbetena att ett samboförhållande innebär att ett rättsförhållande uppkommer *utan någon uttrycklig viljeförklaring* från parternas sida. Så snart sambolagens definition av vad som avses med sambor är uppfylld, slår lagen till och det går sällan med bestämdhet att förutsäga när denna tidpunkt inträffar. Med anledning härav ansågs det mycket viktigt att det finns en klar tidpunkt för uppkomsten av rättsförhållandet och för avslutandet av detsamma, annars kan det skydd som samboreglerna är tänkt att ge leda till rättsosäkerhet och rättsförluster.³⁰ I 2003 års reglering föreslogs således att definitionen av sambor gjordes tydligare och gavs en mer allmän räckvidd.³¹

3.2 Förutsättningarna för när ett samboförhållande skall anses föreligga

Med sambo avses i 2003 års lag två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll, 1 § Sambolagen.

Den första förutsättningen för att ett samboförhållande skall anses uppkommit mellan två parter är således att de *stadigvarande bor tillsammans*. Med uttrycket stadigvarande bor tillsammans menar lagstiftaren att förbindelsen inte får vara alltför kort. Den måste ha en *viss varaktighet eller åtminstone vara tänkt att ha det*. En tillfällig förbindelse kan således inte anses utgöra ett samboförhållande. I förarbetena nämns 6 månader som ett slags riktmärke för hur länge man skall ha levt tillsammans för att samboendet skall anses som varaktigt.³²

---

²⁹ SOU 1999:104, s 177.

³⁰ Prop. 2002/03:80, s 25.

³¹ Prop. 2002/03:80, s 27.

³² Prop. 2002/03:80, s 44.

De par som bor tillsammans och *har barn tillsammans* presumeras vara sambor. Detsamma gäller om samborna är *folkbokförda på samma adress*. Det kan dock naturligtvis förekomma andra omständigheter i det enskilda fallet som talar emot att det föreligger ett samboförhållande trots att samborna är folkbokförda på samma adress. I de fallen bär den part som hävdar att det inte föreligger ett samboförhållande också bevisbördan för sitt påstående.³³ Vidare framhålls att det generellt sett skall göras en helhetsbedömning av även andra omständigheter, som till exempel inbördes testamente eller avtal om andra ekonomiska angelägenheter. Gemensamma konton och dylikt anses också peka på att det föreligger ett samboförhållande.³⁴ Det förhållande att en av parterna behåller sin tidigare bostad skall också vägas in. I de situationer där den ene parten flyttar in hos den andre och också folkbokför sig på dennes adress, men samtidigt väljer att behålla sin gamla bostad, borde förutsättningarna för att ett samboförhållande inte föreligger därmed inte anses uppfyllda. Dock skulle denna omständighet kunna påverka bedömningen huruvida samboförhållandet har den varaktighet och fasthet som krävs.³⁵

Vidare anses parternas *uttryckliga vilja* att deras förhållande skall beaktas som ett samboförhållande vara utslagsgivande, *oavsett den faktiska varaktigheten*.³⁶ Det vill säga kravet på varaktighet kan uppges om mannens och kvinnans gemensamma vilja varit att deras förhållande skall betraktas som ett samboförhållande. Frågan är dock om lagstiftaren härmed menar att mannen och kvinnan slutit ett avtal om att sambolagen skall gälla. Det får anses tvivelaktigt om ett sådant avtal skall anses bindande om det socialt sett inte föreligger någon äktenskapsliknande samlevnad i sig.³⁷ Dock skulle väl den viljan att bli betraktade som sambor kunna medföra att något krav på att samboförhållandet skall ha varat en viss tid inte behövs i den situationen.³⁸

Lagrådet framhöll att kravet på varaktighet kan innebära att sambolagens regelsystem blir tillämplbart på en samlevnadspart som inte alls är införstådd med det.

”Det måste betecknas som en brist att en person som har börjat bo ihop med den annan inte alltid skall kunna med bestämdhet förutse, om och när den uppkomne relationen med den andre skall anses ha nått *den punkt* (min kursivering) då sambolagen slår till. Mot denna lösliga ordning kan ställas vad som gäller i fråga om äktenskap. Där finns en klar tidpunkt för uppkomsten av rättsförhållandet mellan parterna, nämligen äktenskapet.”³⁹

---

³³ Av betydelse som bevisning kan i så fall till exempel hyresavtal och bidragsansökningar vara, Prop. 2002/03, s. 43f.

³⁴ Prop. 2002/03:80, s. 44f.

³⁵ Prop. 2002/03:80, s. 44.

³⁶ Prop. 2002/03:80, s. 27f.

³⁷ Agell A., 2004, s. 247, se också NJA 1950 s. 513 om omöjligheten att före eller i början av ett äktenskap sluta bindande avtal om egendomsfrågorna vid en framtida äktenskapskillnad.

³⁸ Agell A., 2004, s.247.

³⁹ Prop. 1986/87:1, s. 371f.

I kommitténs förslag framhålls att det föreligger svårigheter att ange en *exakt tidpunkt* för när ett samboförhållande uppstår och att dessa svårigheter kommer att kvarstå. Anledningen till detta är att frågan knappast kan lösas utan att det ställs upp vissa absoluta förutsättningar för när ett samboförhållande skall anses föreligga. Sådana absoluta förutsättningar skulle dock i sig kunna leda till negativa konsekvenser för de personer vars samlevnad egentligen omfattas av sambolagen, men där en sådan absolut förutsättning fattas.⁴⁰ I förarbetena till 1987 års lag menade lagutskottet att frågan var av mindre betydelse då det som skall utrönas vid en framtida bodelning är parternas *avsikt* vid förvärvet av samboegendomen.⁴¹ Tottie menar, i sin kommentar till 1987 års lag, att när väl förhållandet varat länge nog, för att enligt 1987 års lag betraktas som varaktigt, skall samlevnaden räknas som att den varit redan från dagen för sammanflyttningen. Den ståndpunkten får anses förenlig med motiven om att egendom som förvärvats strax före samlevnadens början kan vara förvärvad för gemensamt begagnande och därför skall ingå i bodelningen⁴², se vidare om bodelningsreglerna nedan under 4.1.

Vidare avser samboreglerna förhållanden vari det ingår två personer. I de fall en person skulle leva i två samboförhållanden samtidigt framhålls det i förarbetena att lagen bör tillämpas på det vis att en person inte kan leva i två samboförhållanden samtidigt, eller i vart fall ska det först etablerade förhållandet blir underkastat sambolagens bestämmelser om bodelning och utlösning i fråga om bostad och bohag.⁴³ Walin menar dock att man får tänka sig att den andra parten i båda förhållandena kan påkalla bodelning och utlösning och att det även kan finnas barn i båda förhållandena.⁴⁴

Den andra förutsättningen för att ett samboförhållande skall anses ha uppkommit är att parterna sammanbor i *ett parförhållande*. Med detta avses enligt förarbetena att de skall sammanbo i ett förhållande vari det normalt sett ingår sexuellt samliv.⁴⁵ De talas således inte längre, som det gjorde i den ursprungliga sambolagen, om ”äktenskapsliknande förhållanden” utan om parförhållanden. I förarbetena ansågs det dock inte motiverat att i sak ändra sambobegreppet. Däremot ansågs det angeläget att lagen så tydligt som möjligt anger när ett samboförhållande skall anses föreligga. Den dåvarande regleringen ansågs vara alltför oprecis och vid dess tillämpning var man hänvisad till förklaringarna i förarbetena.⁴⁶ Samboendekommittén ansåg att ”uttrycket lätt för tankarna till långvariga och stabila samboförhållanden där parterna eventuellt har barn tillsammans eller planerar att sätta barn till världen” och att många par ”i och för sig bor tillsammans under längre period men... den känslomässiga relationen

---

⁴⁰ SOU 1999: 104, s. 186ff.

⁴¹ LU 1986/87:18, s. 46.

⁴² Tottie L., 1990, s. 600.

⁴³ Prop. 1986/87:1, s. 368f.

⁴⁴ Walin G., 1988, s. 200.

⁴⁵ Prop. 2002/03:80, s. 44.

⁴⁶ Prop. 2002/03: 80, s. 27.

fortfarande är på prov och framtiden är oviss” och att dessa kanske inte ”ser sitt förhållande som särskilt äktenskapsliknande...ändå blir sambolagen i regel tillämplig i dessa fall”.⁴⁷ Vidare konstateras att uttrycket endast varit förbehållet för sambor av motsatt kön. Genom den nya definitionen har lagstiftaren avsett att samla in såväl heterosexuella som homosexuella par. Att ge begreppet sambor en mer allmän definition kritiserades av lagrådet men genomfördes ändå, med motiveringen att lagstiftningen blir tydligare och sambobegreppet ges bättre stadga.⁴⁸ Det nya begreppet gäller dock *även* de författningar där det fortfarande talas om personer som bor tillsammans under om äktenskapsliknande förhållanden, jämför 1 § 2 st. sambolagen.

En klar förutsättning, som dock i den nuvarande lydelsen inte längre anges uttryckligen, är att parterna inte är makar eller registrerade partner.⁴⁹ Anledningen till att Samboendekommittén har valt att ta bort kravet på att parterna ej skall vara gifta eller ha ingått partnerskap är att det ansågs som en så självklar familjerättslig förutsättning att det inte längre behövde föreskrivas särskilt.⁵⁰

Den tredje förutsättningen är att det parterna har *ett gemensamt hushåll*. Det innebär att de som bor ihop delar på utgifter och sådana sysslor som uppkommer i ett hem. Det skall finnas ett sådant ekonomiskt samarbete att man kan tala om en hushållsgemenskap.⁵¹

Det kan dock trots den nya, mer allmänna lydelsen i 1 § av vad som avses med sambo, fortfarande vara svårt att bedöma när ett samboförhållande skall anses föreligga. Det finns fortfarande vissa tillämpningsproblem vilka illustreras av bland annat NJA 1994 s. 256:

Rättsfallet gällde rätten att få ut ett försäkringsbelopp från en grupplivförsäkring efter en avliden person. Förmånstagare var i första hand maka eller sambo, i andra hand arvingar. Försäkringsbolaget betalade ut försäkringsbeloppet till en kvinna som antagen sambo med den avlidne försäkringstagaren. I målet förde den avlidnes arvingar talan i målet och hävdade att utbetalningen var felaktig eftersom det inte förelegat något samboförhållande. Mannen och kvinnan hade haft ett fast förhållande i fem års tid och hade ett gemensamt barn. Mannen hade dock behållit sin egen lägenhet efter en skilsmässa och varit folkbokförd på den adressen. Han hade också det mesta av sina tillhörigheter där och fick även sin post dit. Enligt kvinnan hade de emellertid sammanbott i hennes villa och tanken med att behålla hans lägenhet var att hans son från tidigare äktenskap skulle bo där. Det konstaterades, enligt kvinnans uppgifter, att de delade på hushållsutgifter, trots att han inte erlade någon hyra till henne. Det framkom även att mannen och kvinnan i olika sammanhang uppgett sig vara ensamstående för att erhålla olika typer av bidrag, och kunna göra diverse

---

⁴⁷ SOU 1999:104, s. 185f.

⁴⁸ Prop. 2002/03:80, s. 28.

⁴⁹ Den tidigare lydelsen ”en ogift kvinna och en ogift man”, har således slopats och istället flyttats till 1 § 3 st. I det 4 st. framgår det att vad som sägs om äktenskap även skall gälla registrerat partnerskap.

⁵⁰ Prop. SOU 1999:104, s. 183ff.

⁵¹ Prop. 2002/03:80, s. 44f.

avdrag. HD menade, att om man ansåg att kvinnan och mannen bodde tillsammans vid tiden före dödsfallet, var omständigheterna i övrigt sådana att deras samlevnad måste anses som äktenskapsliknande. HD menade, att frågan därför var om man kunde anse att de bodde tillsammans i villan, trots att mannen hade en egen full utrustad lägenhet, där han dessutom var folkbokförd. HD framhöll, att det inte var ovanligt, särskilt inte bland äldre par, att mannen eller kvinnan behöll en tidigare lägenhet. HD menade att man i dessa fall får göra en helhetsbedömning. Den gemensamma bostaden skall ha karaktär av att vara en permanentbostad för dem båda. Dessa förutsättningar kan vara uppfyllda trots att den ene innehar och till viss del nyttjar en annan bostad. Härifrån skall man dock skilja den situation att den ena besöker den andre, oavsett om besöket är regelbundna och frekventa. HD framhöll vidare att vissa motivuttalanden antyder att man nödvändigtvis inte behöver lägga folkbokföringsförhållanden till grund för slutsatser rörande avsikterna med samlevnaden. Särskild vikt vid sin bedömning lade också HD vid att de hade ett gemensamt barn. På grundval av parternas uppgifter och utredningen i övrigt fann HD att samlevnaden var av äktenskapsliknande karaktär, och att mannen och kvinnan var att betrakta som sambor i sambolagens och därmed försäkringsvillkorens mening. Två justitieråd var dock skiljaktiga och menade att med hänsyn till att mannen och kvinnan konsekvent gentemot myndigheterna handlat som om de levde åtskilda låg en tung bevisbörda på den som ändå påstod att de levde tillsammans. De ansåg inte att det genom utredningen kunde anses visat att mannen och kvinnan varit sambor vid tiden för mannens död.

Agell anser att detta rättsfall illustrerar de tillämpningsproblem som lagen medför. Det gäller att både principiellt avgränsa sambobegreppet som grundläggande rättsfaktum för lagens tillämpning och bedöma bevisläget som kan vara oklart och motsägelsefullt. Agell menar vidare att vissa rekommendationer i lagförarbetena kanske rent av måste ses som uttryck för att man i den principiella begreppsbestämningen vägt in vad som i själva verket är bevissvårigheter.⁵² Vid en inbördes tvist mellan parterna, som i 1994 års rättsfall, kan man dock förvänta sig att bevisningen skulle bli mera belysande, menar Agell.⁵³

Tottie menar att en tumregel om en samboendetid på minst 6 månader kan vara berättigad för att motverka missbruk av sociala förmåner, när förhållandena skall bedömas av myndighet och både mannen och kvinnan har intresse av att bli betraktade som sambor.⁵⁴

Det är inte helt enkelt att i alla situationer avgöra när det föreligger ett samboförhållande. Med anledning härav övervägde och avvisade, kommittén tanken, på att en lösning skulle kunna vara att införa ett krav på att samlevnaden registreras för att sambolagen skall bli tillämplig. Fördelen skulle vara att förutsebarhet och överskådlighet främjas. Nackdelen skulle vara att prövningen skulle bli stereotyp och resultatet stötande om två personer inte registrerat sig men ändå var sambor. Risker skulle även vara

---

⁵² Agell A., 2004, s. 245 se även Agell A., Tolkning av förmånstagarförordnande och begreppet samboende enligt sambolagen, JT 1994-95, s. 517.

⁵³ Agell A., 2004, s. 246.

⁵⁴ Tottie, 1990, s. 595.

att den skyddslagstiftning som sambolagen utgör skulle gå förlorad.⁵⁵ Teleman anser att det beslutet var riktigt eftersom det skulle medföra ” att man saknade möjlighet att beakta relevanta omständigheter i det enskilda fallet” och att det ”utifrån sambolagens karaktär av skyddslagstiftning vore det stötande att sambor, som underlåtit att registrera sig, skulle falla utanför densamma”.⁵⁶

3.3 När ett samboförhållande upphör

I 2003 års sambolag har det införts en ny bestämmelse som särskilt reglerar den tidpunkt då samboende enligt lagen skall ha anses upphört. Lagstiftaren ansåg att det fanns behov av att förtydliga när ett samboförhållande skall anses ha upphört. Det är av betydelse att tidpunkten för upphörandet kan fastställas främst med anledning av att bodelning mellan sambo inte kan ske under pågående samboende. Vidare måste dessutom bodelning, enligt ny bestämmelse, numera begäras inom en viss tid efter samboendets upphörande, 8 § 2 st. sambolagen. Den nya regleringen om när ett samboförhållande upphört anses i stort sett vara uttömmande.⁵⁷

I 2 § anges de tre olika fall där samboendet skall anses ha upphört. *Det första* är när samborna eller någon av dem gifter sig, detsamma gäller dock om någon av parterna ingår registrerat partnerskap, jämför 1 § 4 st. Sambolagen. *Det andra* är om de flyttar isär och *det tredje* om någon av dem avlider, 2 § 1 st. Sambolagen. Lagen är inte tillämplig i de fall båda samborna avlider, utan påkallande av bodelning, övertagande av bostad och rådighetsinskränkningar gäller *endast* till förmån för efterlevande sambo.⁵⁸

Till den nya regleringen om när ett samboförhållande upphör har även knutits möjlighet för sambo att själv agera på ett för utomstående synbart sätt. Samboförhållandet upphör utöver de ovan nämnde tre fallen, även när sambo ansöker vid domstol om förordnande av bodelningsförrättare eller om rätten att få bo kvar i bostaden till dess att bodelning sker, enligt 28, 29 §§ Sambolagen. Enligt 2 § 2 st. sambolagen upphör även förhållandet om en sambo väcker talan om att få överta bostaden från den andra parten enligt 22 §.

Det är naturligtvis lätt att konstatera de fall där samboförhållandet upphör på grund av att den ene parten gifter sig/ingår partnerskap eller avlider. Däremot är det betydligt svårare att avgöra om samboförhållandet har upphört för att samborna har *flyttat isär*. Det uttalas i förarbetena att sambor anses ha flyttat isär när någon av dem har bosatt sig på annat håll. Detta gäller även om den nya bostaden inte är permanent.⁵⁹

⁵⁵ SOU1999: 104, s. 184.

⁵⁶ Teleman Ö., JT 2000/01, s. 874f.

⁵⁷ Brattgård E., kommentarer till Lag 2003:376, Karnov 2006.

⁵⁸ Brattgård E., kommentarer till Lag 2003: 376, Karnov 2006.

⁵⁹ Prop. 2002/03:80, s. 46.

De fall där som varit särskilt uppmärksammade, vad gäller bedömningen om samboendet upphört på grund av att samborna flyttat isär, är när samborna flyttat isär på grund av att någon av parterna har tagits in på sjukhus eller annan vårdinrättning. Det uttalas dock i förarbetena att om ett sådant här boende skulle bli permanent för det ena parten, finns det dock skäl att fortfarande anse att samboförhållandet består, såvida parterna inte avsett något annat.⁶⁰ I NJA 1994 s. 61 vårdades en av samborna på sjukhus efter en arbetsplatsolycka när en god man för sambon ansökte om att bodelningsförrättare skulle förordnas enligt sambolagen. Frågan i målet var om samboförhållandet upphört.

Det framkom i målet att kvinnan och mannen sammanbott under i 8 år i ett äktenskapsliknande förhållande, när mannen skadades i en svår olycka. Paret hade två gemensamma barn. Mannen ansökte genom sin gode man, om att bodelning skulle förordnas genom sambolagen. Kvinnan bestred yrkandet. Ända sedan mannen skadades vid olyckan hade han vistats på sjukhus. Mannen hade genom den gode mannens försorg kyrkobokförts på hennes adress. Kvinnan uppgav att paret före olyckstillfället inte hade några planer på att separera och att varken hon eller mannen ändrat denna inställning.

HD anförde att när tvist uppkommer huruvida ett samboförhållande föreligger eller har förelegat bör avgörande i allmänhet vara de faktiska förhållanden som råder. Om två parter som har varit sambos sedan en tid tillbaka rent faktiskt inte bor tillsammans, bör anledningen till att de inte bor tillsammans kunna beaktas. Om skälet är att den ena sambon är inlagd på sjukhus, får samboförhållandet i princip anses bestå, om inte parterna avsett något annat. HD menade vidare att om den ena parten gett uttryck för att han eller hon bryter förhållandet måste också samboförhållandet ha ansetts upphöra så till vida att inte förklaringen strider mot de faktiska förhållandena. En ansökan om bodelningsförrättare ansågs ge uttryck åt att sökanden hade uppfattningen om att samboförhållandet hade upphört.

Frågan är då emellertid i vilka situationer den ena eller båda sambornas uppfattning om förhållandet kan anses strida mot de faktiska förhållandena.⁶¹ Det uttalas i sambokommitténs betänkande att det förmodligen är så i de flesta situationer där samborna fortsätter att bo tillsammans. Det framhålls dock att trots att det sexuella samlivet eller det ekonomiska samarbetet upphört så bör inte det i sig medföra att samboförhållandet förlorar sin ställning som ett samboförhållande om parterna fortsätter att bo tillsammans. Resonemanget stöds av vilket stöds av RH 1989: 56 där samboförhållande ansågs föreligga trots att det sexuella samlivet hade upphört. Tottie menar att det å andra sidan även kan förekomma situationer där så mycket av den gemenskap som man vanligtvis förknippar med äktenskapet upphört att existera, att samboförhållandet av denna anledning måste anses ha upphört trots att parterna inte flyttar isär.⁶²

---

⁶⁰ Prop. 2002/03:80, s. 46.

⁶¹ Se även RH 1989:56 och RH 1997:98.

⁶² Tottie L., 1990, s. 602.

I de fall den ena parten inte vill flytta och gör sig oanträffbar eller något liknande skall således den andre sambon genom att använda någon av de möjligheter som anges i 2 § 2 st. kunna göra slut på förhållandet. Teleman kritiserar dock att lagstiftaren lade till det sista stycket i 2 § sambolagen och menar att genom att skriva till det sista stycket fortsätter risken för missbruk för att gagna sina egna intressen att vara stor.⁶³

Det framhålls i förarbetena att den tidigare lydelsen i 1987 års lag, det vill säga när det inte fanns någon reglering kring förhållandets upplösning, innebar att ett samboförhållande kunde upphöra genom sambos subjektiva viljeförklaring. Att det var sambornas egen uppfattning om sitt förhållande som var avgörande innebar risker för missbruk när det gällde till exempel bidrag från det allmänna, vilket även illustreras av 1994 års rättsfall.⁶⁴

---

⁶³ Teleman Ö., Uppgradering av sambolagen, JT 2001 -02, s. 870

⁶⁴ SOU 2002/2003: 80, s. 189.

4 Bodelning mellan sambor

4.1 Allmänt

När det är fastställt att det föreligger ett samboförhållande kan lagens bestämmelser om bodelning tillämpas. Bodelningen mellan sambor omfattar, precis som för makar, dels regler för *andelsberäkning* i 13-15 § §, dels regler för lottläggning 16 och 17 § §. Även *borgenärernas rättsställning* regleras på liknande sätt som för makar 20 och 21 § §. Vidare kan på sambos begäran en bodelningsförrättare förordnas 26 §.

Enligt 8 § 1 st. sambolagen skall på begäran från någon av samborna samboegendomen fördelas dem emellan genom bodelning. Det gäller således den *samboegendom* som avses i 3 §, det vill säga bostad och bohag som har förvärvats för gemensam användning, se nedan under 4.1. Reglerna om bodelning för sambor följer i stort sett reglerna för bodelning mellan makar, vilket förefaller som naturligt eftersom sambors anspråk på del i bostad eller bohag, som ägs av den andre sambon utformats på liknande sätt som giftorätten mellan makar.

Det finns dock vissa skillnader mellan de olika regleringarna som kommer sig av olika anledningar.

4.2 Samboegendom

Sambors *gemensamma bostad och bohag* utgör *samboegendom* om egendomen *har förvärvats för gemensam användning*, enligt 3 § Sambolagen.

Med sambors *bostad* avses till exempel fast egendom, byggnad, hyresrätt eller bostadsrätt, som är ”avsedd som sambornas gemensamma hem” och som ”innehas huvudsakligen för detta ändamål”, 5 § sambolagen. Med sambors *bohag* menas möbler, hushållsmaskiner och annat inre lösöre som är avsett för det gemensamma hemmet, dock inte sådant bohag som används uteslutande för den ena sambons privata bruk, 6 § sambolagen. Kontanta medel utgör således inte samboegendom. I den 7 § ges kompletteringen att sådan bostad och bohag som huvudsakligen används för *fritidsändamål* inte är sådan gemensam egendom. Definitionerna av sambors gemensamma bostad och bohag är desamma som definitionerna på makars gemensamma bostad och bohag enligt olika stycken i ÄktB 7:4.⁶⁵

---

⁶⁵ Prop. 1986/86:1 s. 254.

Sådan egendom som förvärvats *innan* samboförhållandet brukar således normalt sett inte ingå i samboegendomen. Endast i de fall då förvärvet skett i nära anslutning till den tidpunkt då samlevnaden inleddes kan det ibland anses att förvärvet skett för att egendomen skulle användas gemensamt. Det avgörande är om avsikten med förvärvet var att egendomen skulle användas gemensamt.⁶⁶ Den bostad eller det bohag som förvärvats *efter* samboendets ingående anses dock normalt sett vara införskaffat för gemensam användning.

Om sådan egendom som skall ingå i bodelningen säljs eller byts ut mot sådan egendom som inte skall användas gemensamt kommer detta substitut inte att ingå i en framtida bodelning menar Tottie.⁶⁷ Om paret tvistar om vad som överhuvudet taget skall ingå i en kommande bodelning skall den frågan prövas av såväl rätten, när den tar ställning om det skall förordnas en bodelningsförrättare, som av bodelningsförrättaren själv, se NJA 1993 s. 302 I och II.⁶⁸

I 4 § sambolagen regleras vilken egendom som *inte* är samboegendom på grund av föreskrifter från tredjeman. Regleringen motsvarar i stort den som finns i ÄktB 7:2 beträffande *enskild egendom* inom äktenskapet. Det som har tillfallit den ena sambon genom gåva, testamente eller arv, med föreskrift om att egendomen skall vara mottagarens enskilda, utgör inte samboegendom och skall således inte ingå i en bodelning mellan samborna, jämför 8 § sambolagen. Det framhålls dock i förarbetena att bestämmelserna *inte* skall tolkas så restriktivt att arv gåva eller testamente *utan föreskrift* om att det skall vara enskilt normalt skall anses ha förvärvats för gemensam användning.⁶⁹

Det framgår av förarbetena att *substitut* för sådan enskild egendom som regleras i 4 §, kan anses vara förvärvad för gemensam användning och därför komma att ingå i en bodelning. Motsvarande egendom i ett äktenskap skulle däremot utgöra enskild egendom och falla utanför bodelningen. Vidare diskuteras i förarbetena även möjligheten till att reglera avkastningen av enskild egendom. Det framhålls dock att med tanke på att *endast* sådan bostad och bohag som förvärvats för gemensam användning avses som samboegendom borde detta i praktiken innebära att man ytterst sällan måste ta ställning till hur sådan avkastning skall behandlas. I de fall en sådan situation uppkommer kan det anses som naturligt att tillämpa principerna i äktenskapsbalken vad gäller avkastning av enskild egendom analogt.⁷⁰ Det vill säga enligt huvudregeln utgör avkastningen samboegendom.

Själva begreppet *samboegendom* är nytt och infördes i och med 2003 års sambolag. Det ansågs att det fanns ett behov av ett begrepp som i likhet med

---

⁶⁶ Prop. 1986/87:1, s. 257.

⁶⁷ Tottie L., 1990, s. 604.

⁶⁸ HD gjorde sitt uttalande i ett mål som gällde frågan om den ena parten kunde anses ha eftergivit sin rätt till att begära bodelning, jämför Agell s. 253f.

⁶⁹ Jfr. prop. 1986/87:1 s. 105 och prop. 2002/03:80, s. 47.

⁷⁰ Prop. 2002/03:80, s. 33.

begreppet giftorättsgods i äktenskapsbalken anger den egendom som kan bli föremål för en kommande bodelning. Sambokommittén kom då med förslaget samborättsgods, som påminner om giftorättsgods, men förslaget fick dock kritik, bland annat eftersom det finns en viktig principiell skillnad mellan äktenskap och samboskap i detta avseende, nämligen att bodelning enligt sambolagen är inte obligatoriskt. Detta i motsats till vad som gäller enligt äktenskapsbalken, där makarna i samband ett äktenskap erhåller giftorätt i varandras egendom.⁷¹ Begreppet samborättsgods ansågs sedermera mindre lämpligt och det av nämnden föreslagna begreppet samboegendom kom att användas istället.⁷²

Samboendekommittén föreslog även under sitt arbete med att utveckla 1987 års lag att samboegendomen skulle utvidgas till att även gälla gemensamt motordrivet fortkaffningsmedel, det vill säga bil, motorbåt, snöskoter och så vidare. I den efterföljande propositionen konstaterades det dock att det finns anledning till att gå fram försiktigt vad gäller utvidgningen av sambobegreppet. Det framhölls att *sambor i dagens samhälle har större personlig och ekonomisk frihet än vad de hade förr, och det inte generellt sett är lika givet att den ena sambon kan anses som ekonomiskt eller annars svagare*. Det ansågs inte säkert att just lösningen med motordrivet fortkaffningsmedel var den rätta utvidgningen. Istället kanske man i framtiden borde analysera i vilken mån sambor bör kunna avtala om att ytterligare egendom skall omfattas. Regeringen ansåg mot bakgrund här av att motordrivet fortkaffningsmedel inte skulle ingå i samboegendomen.⁷³

Begreppet *samboegendom* är nytt och infördes i och med 2003 års sambolag. Det ansågs att det fanns ett behov av ett begrepp som i likhet med begreppet giftorättsgods i äktenskapsbalken anger den egendom som kan bli föremål för en kommande bodelning. Sambokommittén kom då med förslaget samborättsgods, som påminner om giftorättsgods, men förslaget fick dock kritik, bland annat eftersom det finns en viktig principiell skillnad mellan äktenskap och samboskap i detta avseende, nämligen att bodelning enligt sambolagen är inte obligatoriskt. Detta i motsats till vad som gäller enligt äktenskapsbalken, där makarna i samband ett äktenskap erhåller giftorätt i varandras egendom.⁷⁴ Begreppet samborättsgods ansågs sedermera mindre lämpligt och det av nämnden föreslagna begreppet samboegendom kom att användas istället.⁷⁵

Samboendekommittén föreslog även under sitt arbete med att utveckla 1987 års lag att samboegendomen skulle utvidgas till att även gälla gemensamt motordrivet fortkaffningsmedel, det vill säga bil, motorbåt, snöskoter och så vidare. I den efterföljande propositionen konstaterades det dock att det finns anledning till att gå fram försiktigt vad gäller utvidgningen av sambobegreppet. Det framhölls att sambor i dagens samhälle har större

---

⁷¹ SOU 1999:104, s 198 och prop. 2002/03:80, s 33.

⁷² Prop. 2002/03:80, s. 33.

⁷³ Prop. 2002/03, s. 32.

⁷⁴ SOU 1999:104, s 198 och prop. 2002/03:80, s 33.

⁷⁵ Prop. 2002/03:80, s. 33.

personlig och ekonomisk frihet än vad de hade förr, och det inte generellt sett är lika givet att den ena sambon kan anses som ekonomiskt eller annars svagare. Det ansågs inte säkert att just lösningen med motordrivet fortskaffningsmedel var den rätta utvidgningen. Istället kanske man i framtiden borde analysera i vilken mån sambor bör kunna avtala om att ytterligare egendom skall omfattas. Regeringen ansåg mot bakgrund här av att motordrivet fortskaffningsmedel inte skulle ingå i samboegendomen.⁷⁶

4.3 Inskränkningar i rätten att förfoga över det gemensamma hemmet

23- 25 § § sambolagen innehåller föreskrifter som inskränker sambos rådighet över sin bostad och sitt bohag. Enligt den 23 § 1 p. får en sambo inte utan *samtycke* av den andra sambon avhända sig, hyra ut eller på annat sätt med nyttjande rätt upplåta en bostad som utgör samboegendom eller som den andra sambon kan ha rätt att överta med stöd av den 22 §. Dock måste samborna anmäla till inskrivningsmyndigheten att fast egendom, lagfaren för en av dem, eller tomträtt för vilken en av dem är inskriven som innehavare, är gemensam bostad för dem båda, för att samtyckeskravet skall beaktas av inskrivningsmyndigheten.⁷⁷ Lagtexten är svårtläst eftersom bostaden kan innehas på varierande grund och att restriktionerna gäller förfoganden av varierande slag. Sambon får inte heller avhända sig eller pantsätta *bohag* som utgör samboegendom, 23 § 4 p. sambolagen. Om sambon ändå bryter mot bestämmelsen i 23 § skall domstol på talan av den andra sambon förklara att rättshandlingen är ogiltig och att egendomen skall återgå. Överlåtelse eller pantsättning av bohag skall dock inte förklaras ogiltig, om den nya innehavaren har fått egendomen i sin besittning och varit i god tro, enligt 25 § 1 st.⁷⁸ Det torde innebära att om tredje man är i god tro, finns det inget skydd mot illojal avhändelse i de fallen

Talan skall väckas inom tre månader från det att sambon fick kännedom om förfogandet över bostaden eller överlämnandet av bohaget. Dock får talan inte väckas om lagfart eller inskrivning beviljats med anledning av fast egendom eller tomträtt, enligt 25 § 2 st. sambolagen.

4.4 Bodelningens genomförande

När ett samboförhållande upphör, skall på *begäran* av någon av samborna, *samboegendomen* fördelas mellan dem genom bodelning, enligt 8 § 1 st. sambolagen. För att en bodelning skall komma till stånd krävs således att

---

⁷⁶ Prop. 2002/03, s. 32.

⁷⁷ Ryrstedt, E., 1998, s 331.

⁷⁸ Angående godtroskravet se Tottie L., 1990, s. 637.

ena sambon begärt bodelning. Här skiljer sig rättsläget avsevärt från upplösningen av äktenskap där bodelning *skall* ske om inte någon särskild begäran om annat framhållits, jämför ÄktB 9:1. I förarbetena har detta villkor om att bodelning endast kan ske efter begäran motiverats med att samborna kan vara överens om att var och en skall behålla sin egendom och i de fallen har bodelning ansetts överflödig. Skulle samboförhållandet upphöra genom att en av samborna avlider gäller rätten att begära bodelning, liksom rätten att överta bostad och bohag, *endast* till förmån för den efterlevande sambon, 18 § 1 st. sambolagen. Om den avlidne sambons rättsinnehavare begär bodelning får detta alltså inga rättsverkningar.⁷⁹ Den avlidnes dödsbo har således inte heller motsvarande möjligheter.

Bodelningen mellan sambor skall göras med utgångspunkt i egendomsförhållandena den dag då samboförhållandet upphörde, 8 § Sambolagen. Det innebär existensen av aktuella tillgångar och relevanta skulder, den dag då förhållandet upphörde. Denna dag är således den *kritiska* eller *relevanta* dagen.⁸⁰ Det framhålls i förarbetena att egendomsförhållandena i ett samboförhållande naturligtvis förändras kontinuerligt men måste låsas till en viss dag. Bodelningens omfattning bestäms följdaktningen av den dagen.⁸¹ Dock skall värderingen av den egendom som skall ingå i bodelningen ske med ledning av de värden som ligger så nära som möjligt i anslutning till själva genomförandet av bodelningen.⁸²

I 2003 års lag har det införts en tidsfrist inom vilken bodelning måste begäras för att rätten därtill inte skall försvinna. Denna begäran skall framställas senast ett år efter det att samboförhållandet upphörde. I de fall samboförhållandet upphörde på grund av dödsfall måste dock begäran framställas senast när bouppteckning förrättas, jämför 8 § sambolagen. Hovrätten över Skåne och Blekinge har i ett beslut den 28 juni 2005 uttalat att det måste vila på den part som påkallar bodelningen att bevisa att så har skett inom den lagstadgade fristen. Det allmänna beviskrav som gäller i civila tvister skall gälla även i detta fall.⁸³

En sambos rätt att begära bodelning kan dock försvinna genom att samborna avtalar bort rätten till delning av värdet av samboegendomen, 9 § sambolagen. Regeln motsvarar vad som gäller inom äktenskap när äktenskapsförord upprättas, jämför ÄktB 7:3. Om något villkor i avtalet är oskäligt får det dock jämkas eller lämnas utan avseende vid bodelningen. Denna jämningsregel är utformad efter 36 § AvtL och bygger på samma grunder. Någon viss tid inom vilken talan om jämkning skall ske har inte föreskrivits.⁸⁴ Samborna kan även avtala om att mellan sig överföra *annan*

---

⁷⁹ Prop. 1986/87:1, s. 258.

⁸⁰ Agell A., 2004, s. 255.

⁸¹ Prop. 2002/03:80, s. 34f.

⁸² Agell A., 2004, s. 256, se även NJA 1997, s. 674 där principen också kommit till uttryck.

⁸³ Mål ÖÄ 338-05.

⁸⁴ Prop. 2002/03:80, s. 49f.

egendom än samboegendomen. I sådant fall skall det ske genom ett förmögenhetsrättsligt avtal.⁸⁵

Sambor kan även, inför ett omedelbart förestående upphörande av samboförhållandet, avtala om den kommande bodelningen eller annat som har samband med denna genom ett föravtal, enligt 10 § sambolagen. Ett sådant föravtal måste ingås som ett led i samboförhållandets upplösning. Ingås det för lång tid i förväg eller utan att det är aktuellt med ett upphörande av förhållandet saknar det verkan.⁸⁶ Föravtalet gäller *endast* mellan samborna och har ingen således ingen sakrättslig verkan.⁸⁷ Avtal mellan sambor om bodelning skall upprättas skriftligen och undertecknas av samborna. Detta formkrav framgår av 20 § sambolagen som hänvisar till bland annat 9:5 ÄktB, som reglerar just formkravet mellan makar.

Vid bodelningen skall först sambos andelar i samboegendomen beräknas, enligt 12 §. Vad gäller i fråga om avräkning av skulder från tillgångarna anges det i 13 § 1 st. sambolagen, att vid beräkning av sambornas andelar i egendomen, skall från vad en sambo äger av egendomen, avräknas så mycket att det täcker de skulder som sambon hade när förhållandet upphörde. Eftersom bodelningen mellan sambor begränsar sig till samboegendom får inte alla skulder räknas av. Om en skuld inte är hänförlig till någon särskild egendom, skall den således i första hand täckas med egendom som inte ingår i bodelningen.⁸⁸ För sådana fordringar mot en sambo som inte är att hänföra till någon särskild förmånsrätt i samboegendomen och som inte heller på annat vis är att hänföra till sådan egendom kan sambon endast få täckning ur samboegendomen i den mån betalning inte kan erhållas ur annan egendom, 13 § 2 st. sambolagen. Det ankommer på den part som begär avräkning av en skuld att styrka att den är hänförlig till den egendom som skall delas eller att skulden trots att den inte är hänförlig till denna egendom ändå skall avräknas därför att den inte kan täckas med annan egendom som parten har.⁸⁹ Vad som sedan kvarstår av värdet av sambornas bostad och bohag efter avdrag för skulder på vardera sidan skall normalt *delas lika* mellan samborna, 14 § sambolagen.

4.5 Redovisningsplikt

En sambo är skyldig att redovisa för sin samboegendom, från den kritiska dagen tills bodelning görs eller till dess att frågan om bodelning har förfallit, enligt 11 § sambolagen. Denna *redovisningsplikt* infördes i 2003 års lag för att stärka skyddet mot illojala förfaranden och säkerställa att samboegendomen förvaltas på bästa sätt.⁹⁰

---

⁸⁵ Se Tottie L., 1990, s. 609.

⁸⁶ Se vidare Tottie L., 1990, s. 286f.

⁸⁷ Prop. 2002/03:80, s. 49.

⁸⁸ Prop. 1986/87:1, s. 103 och 260f.

⁸⁹ Prop. 1986/87:1, s. 261 och prop. 2002/03:80, s. 51.

⁹⁰ Prop. 2002/03:80, s. 37.

Bestämmelsen infördes med redovisningsplikten för makar som förebild, jämför ÄktB 9:3. I redovisningsplikten för makar ligger att en make skall sköta och förvalta sin egendom på ett omsorgsfullt och aktsamt sätt. Om en make förbrukar sin egendom i mer eller mindre klart uttalad avsikt att undandra den andre maken egendom vid bodelningen, bryter han eller hon mot sin redovisningsplikt och kan drabbas av krav på vederlag.⁹¹ Brott mot redovisningsplikten i sambolagen utlöser sannolikt ett motsvarande krav på vederlag även för sambor.⁹²

I redovisningsplikten ingår sambos samboegendom, sådan bostad som den andre sambon kan ha rätt att överta enligt 22 § sambolagen och sådan samboegendom som sambon har haft hand om men som inte tillhör denne ingår i redovisningsplikten. Redovisningsskyldigheten innefattar även den egendom som innehas *utan* stöd av avtal med den sambo som äger egendomen, till exempel när en sambo har fått rätt av en domstol att bo kvar i den gemensamma bostaden och använda där befintligt bohag, jämför 29 §. Av paragrafen framgår att redovisningsskyldigheten även gäller en avliden sambos arvingar och universella testamentstagare.

Sambokommittén föreslog i sitt betänkande att redovisningsplikten för sambor även borde innehålla en upplysningsplikt om egendomen och dess förvaltning.⁹³ I äktenskapsbalkens redovisningsregel har det uttryckligen intagits att makarna ”även i övrigt är skyldiga att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse vid bodelningen”. Detta tillägg saknas dock i sambolagens redovisningsregel. Teleman är mycket skeptisk till detta och menar att det inte finns något bärande skäl till denna skillnad.⁹⁴

4.5.1 Behovet av en vederlagsregel

Den nya redovisningsregeln innebär dock *inte* att en sambo har någon vårdplikt beträffande *sin* egendom, till skydd för den andre sambons rätt vid ett upphörande av samboförhållandet. Det har dock ifrågasatts om det skulle behövas en regel som skyddar den ena sambon mot illojala beteenden en viss tid *innan* samboförhållandet upphör, motsvarande den vederlagsregel för makar som finns i äktenskapsbalken.

Vederlagsregeln i äktenskapsbalken innebär att make vid bodelning på grund av *äktenskapsskillnad*, berättigas till compensation för vissa åtgärder som vidtagits av den andre maken inom tre år innan talan om äktenskapsskillnad väcktes, ÄktB 11:4. Regeln tar sikte *enbart* på de situationer då make förbrukat sitt giftorättsgods, till gåva och till användning för att öka värdet av makens enskilda egendom, i icke betydlig

---

⁹¹ Prop. 2002/03:80, s. 37.

⁹² Jämför Agell A., 2004, s. 256.

⁹³ SOU 1999:104, s. 226.

⁹⁴ Teleman Ö., JT, 2000/01, s. 872.

omfattning i avsikt att minska eller omintetgöra den andre makens giftorättsanspråk. Någon utredning om avsiktens karaktär erfordras dock inte. Istället anges i bestämmelsen vissa slags åtgärder som typiskt sett kan antas ha tillkommit i illojalt syfte. För att vederlag skall utgå måste dock värdet av den avhända egendomen i normalfallet ha uppgått till mer än tio procent av den felande makens nettogiftorättsgod. ⁹⁵ Make kan således *inte* med stöd av denna bestämmelse kompenseras för otillbörliga skuldsättningar eller annat klandervärd beteende från en makes sida. ⁹⁶

Lagstiftaren har dock kommit fram till att det inte kan anses finns skäl nog att införa en motsvarande vederlagsregel i sambolagen. Det konstaterades att en sådan vederlagsregel, motsvarande den som finns för makar i ÄktB 11:4, för visso skulle innebära ett skydd för den svagare parten i ett samboförhållande och verka avhållande, men att lagens syfte bör vara att:

”i möjligaste mån bevara det gemensamma hemmet åt den sambo som mest behöver det och att tillförsäkra samborna en lika stor del vardera i denna egendom... det är svårt att förena denna huvudregel om delningsrätt med en delningsrätt som avser värdet av egendom som avhänkts under samboförhållandets bestånd”. ⁹⁷

Teleman menar att argumentationen är bristfällig då den inte beaktar den förebyggande effekten. Det vore logiskt och befogat att tillföra lagen en vederlagsregel, som i likhet med motsvarigheten i äktenskapsbalken syftar till att kompensera ena sambon för att den andra genom gåva förbrukat egendom som annars skulle ha omfattats av bodelningen, eller för att öka värdet på sina tillgångar som inte ingår i bodelningen. Teleman anser också att det inte skulle vara otänkbart att korta ner fristen, inom vilken den vederlagsgrundande handlingen skall ha företagits, i sambolagen. Avslutningsvis menar Teleman att det är ”*orimligt att bodelningsreglerna ska kunna sättas ur spel genom avhändelse av relevant egendom nära slutet av ett samboförhållande*”. ⁹⁸

För att undvika denna typ av illojal avhändelse i dagsläget får den andra sambon istället se till att egendomen inte säljs av ”ägarsambon” utan hans eller hennes samtycke. ⁹⁹

---

⁹⁵ Prop. 1986/86:1, s. 172.

⁹⁶ Ds 2005: 34, s. 129.

⁹⁷ Prop. 2002/02:80, s. 37f, se även SOU 1999: 104, s. 227.

⁹⁸ Teleman Ö., JT s. 873.

⁹⁹ Agell A., 2004, s. 256.

4.6 Jämkningsregeln

4.6.1 Lag och förslag

I likhet med vad som gäller för gifta finns det även för sambor i vissa fall möjlighet att frångå likadelningen av den egendom som skall delas vid bodelningen, genom jämkning. Den nuvarande regeln är utformad efter mönster av den så kallade *skevdelningsregeln* för makar, jämför ÄktB 12:1.¹⁰⁰ Bestämmelsen innebär att det i den mån det, med hänsyn särskilt till samboförhållandets längd men även med hänsyn till sambornas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt, är oskäligt att den ena sambon skall lämna egendom till den andra enligt reglerna i 12- 14 § §, skall bodelning i stället göras så att den förstnämnde sambon får behålla mer av sin egendom, enligt 15 § sambolagen.

De missförhållanden som uppstår vid bodelning mellan makar, där den ena maken till exempel uppburit ett större skadestånd eller annan ersättning av personlig art före giftorättsgemenskapen, uppstår endast undantagsvis vid en bodelning mellan sambor eftersom kontanta medel inte utgör sådan samboegendom som skall ingå i en bodelning. Om däremot den ena sambon använder exempelvis skadeståndet för att förvärva samboegendom kommer denna *ersättningsegendom* att ingå i en bodelning mellan samborna när deras samboförhållande upphör. Ett sätt att undvika eller begränsa effekten därav är att åberopa jämkningsregeln i sambolagen.

Även en större skuldsättning, till exempel på grund av skadestånd, kan påverka bodelningsresultatet på ett icke önskvärt sätt, då även samboegendom får tas i anspråk för skuldavräkning av sådan fordran som inte är att hänföra till samboegendom, om sambon övriga egendom inte täcker skulden. Även i denna situation kan en korrigerande av oskäliga bodelningsresultat endast åstadkommas genom tillämpning av nuvarande jämkningsregel. I båda fallen förutsätts dock för jämkningen att det är den maken eller sambon med störst andel giftorättsgods/samboegendom som drar fördel av bestämmelsen. Detta medför att den sambo som har det sämst ställt, som exempel använt icke bodelningsbar egendom till att förvärva samboegendom eller som vill kompensera sig för den andre sambons omfattande skuldsättning, inte med framgång kan åberopa jämkningsregeln i sambolagen.¹⁰¹

I sambokommitténs arbete med att utvärdera lagen om sambors gemensamma hem med mera, uppmärksammandes det att jämkningsregeln inte i tillräcklig omfattning tillgodoser den svagare partens intressen. Någon förändring av regeln gjordes dock inte. Detta med bland annat hänvisning till den likformighet som rådde mellan äktenskapsbalkens och sambolagens bestämmelser. Lagstiftaren skall se till att samboreglerna ”så långt möjligt

---

¹⁰⁰ Agell A., 2004, s. 257.

¹⁰¹ Ds 2005:34, s. 139.

blir lika dem som skall gälla för gifta".¹⁰² En ändring skulle medföra att sambolagens ekonomiska rättsverkningar blev mer långtgående än äktenskapets, menade man. Samman resonemang fördes i den efterföljande propositionen.¹⁰³

4.6.2 Ändring av jämningsregeln

I Ds 2005:34, Några bodelningsfrågor, tas nu frågan upp på allvar vad gäller förändring av bland annat skevelningsregeln i äktenskapsbalken och jämningsregel i sambolagen. Utredaren, har föreslagit att skevelningsregeln i äktenskapsbalken ändras på så vis att den blir tillämplig på båda makarna oavsett deras inbördes förmögenhetsförhållande. Det skall med andra ord:

”Vara möjligt för en make att med framgång åberopa bestämmelsen exempelvis om han eller hon under kortare tid före äktenskapets upplösning uppburit ett arv eller annan egendom av mer personligt slag, oavsett om den maken har minst giftorättsgods vid bodelningstillfället. På samma sätt skall en ”fattigare” make ibland kunna få kompensation exempelvis för den andre makens studieskulder eller som skulder som är förenade med särskild förmånsrätt i delningsbar egendom med där sambandet mellan skuld och egendom haltar eftersom pengarna använts vid införskaffande eller förkovran av icke delningsbar egendom. Med anledning av denna förändring av i äktenskapsbalken och p.g.a. motsvarande skäl finns det anledning att även föreslå samma förändring i jämningsbestämmelsen i sambolagen”.¹⁰⁴

Utredaren anser att i och med en sådan förändring blir det möjligt även för den sambo med minst samboegendom att få större del av den andra sambons delningsbara egendom än vad han eller hon skulle ha fått vid en likadelning. Med den nya utformningen av jämningsregeln skulle det således, i de enstaka fall där den ena sambons mer eller mindre illojala beteende på ett eller annat vis resulterat i en mer omfattande skuldsättning eller minskning av samboegendomen, finnas möjlighet att korrigera detta resultat. Med anledning härav skulle det således *inte* heller längre anses finnas behov av en skevelningsregel för sambor.¹⁰⁵

Idag är skevelningsregeln i äktenskapsbalken endast möjlig att tillämpa i anledning av äktenskapsskillnad. Däremot är motsvarande jämningsregel i sambolagen tillämplig även vid bodelning i anledning av den ena sambons död. Trots att det i förarbetena tydligt anges att sistnämnda bestämmelse är utformad med jämningsregeln i äktenskapsbalken som förebild, nämns ingenting om denna skillnad.¹⁰⁶ Dock borde man kanske ifrågasätta denna skillnad. Jämning enligt skevelningsregeln i äktenskapsbalken borde

---

¹⁰² Prop. 1986/87:1, s. 41.

¹⁰³ SOU 1999: 104, s. 228f. och prop. 2002/03: 80, s. 37f.

¹⁰⁴ Ds 2005:34, s. 139.

¹⁰⁵ Ds 2005:34, s. 139ff.

¹⁰⁶ Ds 2005:34, s. 125.

kanske göras möjlig även vid den ene makens död.¹⁰⁷ Det finns inget i förarbetena som talar om varför det finns en sådan här skillnad mellan de båda lagarna. Uttalandet om att samboreglerna ”*så långt möjligt blir lika dem som skall gälla för gifta*” torde såldes inte gälla i detta fall.

---

¹⁰⁷ Ds 2005:34, s 126f.

5 Övertagande av bostad i vissa fall

5.1 Allmänt

Sambolagens huvudsyfte är som redan nämnts att ge ett minimiskydd åt den svagare parten vid ett samboförhållandes upplösning. En central bestämmelse i lagen ger en sambo rätt att vid förhållandets upplösning, under vissa förutsättningar, överta den gemensamma bostaden om den innehas av den andra parten med hyresrätt eller bostadsrätt.

5.2 Rätten att överta hyresrätt eller bostadsrätt som inte ingår i bodelningen

Rätten att överta hyresrätt eller bostadsrätt som *inte ingår i bodelningen* behandlas i 22 § sambolagen. Bestämmelsen innebär att om den ena sambon innehar den gemensamma bostaden med hyresrätt eller bostadsrätt, men egendomen inte utgör samboegendom, har den andra sambon rätt att överta den när samboförhållandet upphör, om den sambon bäst behöver bostaden och övertagandet även med hänsyn till omständigheterna i övrigt kan anses skäligt. Om samborna inte har eller har haft barn tillsammans, gäller detta dock endast om *synnerliga skäl* talar för det. Sådana skäl kan vara att kvinnan är gravid.¹⁰⁸

Övertaganderätten i 22 § tar i första hand sikte på hyresrätt eller bostadsrätt som visserligen utgör sambornas gemensamma bostad men som *inte* har förvärvats för gemensamt användande. Det kan även gälla en hyresrätt eller bostadsrätt som förvisso inskaffats för gemensam användning men som till följd av avtal, som avses i 9 §, inte skall ingå i bodelningen.¹⁰⁹

Bestämmelsen får särskild betydelse om samborna i enlighet med 9 § kommit överens om att bodelning inte skall omfatta den gemensamma bostadslägenheten, eftersom den är tvingande och således inte kan avtalas bort. När bodelning avtalats bort, vad gäller egendom som anskaffats för gemensam användning, liknar situationen den som föreligger mellan makar som endast har enskild egendom. Som Agell konstaterar förhåller det sig dock på så vis att övertaganderätten enligt ÄktB inte är begränsad till gemensam bostad i form av hyresrätt eller bostadsrätt utan kan även gälla bostad i ägd fastighet. Det finns således en skillnad här mellan de olika

---

¹⁰⁸ Agell A. 2004, s. 262.

¹⁰⁹ Tottie L. 1990, s. 629, se även Eriksson A. 2004, s. 63.

regleringarna vilken resulterar i att övertaganderätten med hänsyn till en parts sociala behov, enligt Agell, tydligen går längre för makar än för sambor.¹¹⁰

I 22 § 2 st. föreskrivs vissa tidsfrister inom vilka en sambo måste kräva övertagande av hyresrätt eller bostadsrätt av den andre sambon. Huvudregeln är att anspråket måste framställas inom ett år efter det att samboförhållandet upphörde. Tidsfristen är densamma som gäller för begäran av bodelning, jämför 8 § 2 st. Lämnar sambon bostaden skall dock anspråket framställas senast tre månader därefter. Sambon kan dock, enligt min mening, ha lämnat bostaden utan att förhållandet har upphört i lagens mening.¹¹¹ Huvudregeln om att anspråket skall framställas inom ett år gäller dock inte heller om den sambo som innehar bostaden avlider och den efterlevande sambon bor kvar i bostaden, enligt 22 § 2 st. sista men. sambolagen.

Den som övertar bostaden skall också ersätta den andre parten för dess värde, enligt 22 § 3 st. Det kan ske genom att bostadens värde avräknas vid bestämmandet av sambornas andelar i bodelningen, under förutsättning att den som lämnar bostaden kan tillgodoses på det sättet. I annat fall skall vad som fattas betalas med pengar. En bostadsrätt har vanligen ett marknadsvärde för vilken ersättning skall lämnas. Det blir dock svårare att avgöra vad en hyresrätt är värd. Det är dessutom straffbelagt att överlåta en hyresrätt mot ersättning. Utgångspunkten torde således i det fallet bli att ersättning inte behöver betalas.¹¹²

Övertaganderätten i de fall bostaden inte skall ingå i en bodelning, prövas av domstol enligt 31 §. Enligt samma bestämmelse kan även domstolen genom ett interimistiskt beslut bestämma vem som skall få kvarsitta i bostaden till dess att en dom vunnit laga kraft. Om rätten att bo kvar i bostaden tillfaller den som inte innehar bostadsrätten eller hyresrätten får domstolen på yrkade, bestämma vad den sambon skall betala till den andra sambon, och vad den i förstnämnda sambon i övrigt skall iaktta.

På samma vis får domstolen även med stöd av 28 § på ansökan av en sambo bestämma, angående bostad som skall ingå i en bodelning, vem som skall bo kvar i bostaden till dess bodelning gjorts. Dock framgår det inte av lagen om den sambo som bor kvar i bostaden, men som inte äger den kan bli ersättningsskyldig på samma vis som gäller för bostad som inte ingår i bodelningen. Frågan har fram tills helt nyligen varit oprövad när det gäller sambor.

HD har dock i en dom meddelad i Stockholm den 11 april 2006¹¹³ ansett att den 24 § i 1987 års lag om sambors gemensamma hem, *inte bör hindra att*

---

¹¹⁰ Agell A. 2004, s. 262.

¹¹¹ Se ovan under 3.3.

¹¹² Agell A. 2004, s. 263.

¹¹³ Högsta domstolens dom, meddelad i Stockholm den 11 april 2006, Mål nr T 279 –04.

den sambo som bor kvar i en bostad som skall ingå i en bodelning och som tillhör andra sambon, kan bli ersättningsskyldig.

Rättsfallet gällde två personer, RK och AZ, som tidigare levte i ett samboförhållande och som har två barn tillsammans. Paret separerade i juli 1998 och i samband med separationen förordnade tingsrätten att AZ skulle bo kvar i den gemensamma bostaden, som var en bostadsrättslägenhet, till dess bodelning förrättats. Dock förhöll det sig på det vis att parterna förde en process om äganderätten till bostadsrätten och det kom att dröja flera år innan en bodelning kunde genomföras. Först genom en dom i HD den 2 januari 2002¹¹⁴ slogs det fast att parterna ägde bostadsrätten gemensamt. Frågan var då om det föreligger en skyldighet för AZ att utge ersättning till RK för nyttjandet av den samägda bostadsrättslägenheten, och om så skulle vara fallet, vilket belopp AZ skall förpliktas att betala till RK.

Eftersom samboförhållandet upphörde innan 2003 års sambolag skall enligt övergångsreglerna de äldre reglerna i 1987 års lag tillämpas. Dock finns det varken i den äldre eller i den nuvarande sambolagstiftningen någon bestämmelse om ersättning för nyttjande av gemensam bostad, tillhörande den andra parten, när bostaden skall ingå i bodelningen. Inte heller återfinns någon motsvarande bestämmelse i äktenskapsbalken. Dock har frågan när gäller makar behandlats i praxis. I NJA 1968 s. 197, som gällde ersättning, för nyttjande av villafastighet som tillhörde den make som flyttat konstaterades att ”ersättningsskyldighet allt efter omständigheterna borde kunna komma ifråga om förordnandet om kvarboenderätt äger bestånd under ovanligt lång tid”. I rättsfallet ansågs att ersättningsskyldigheten borde gälla från dagen för bodelning, vilken förrättades cirka ett år efter hemskillnadsdomen men som klandrats och vid tiden för avgörandet alltjämt var beroende av prövning. HD menar att i den mån, såsom beträffande kvarboenderätt, lagstiftning har införts för sambor är avsikten att denna skall likna den reglering som gäller för makar i motsvarande avseenden, och med anledning av detta bör samma principer gälla för makar och sambor när det gäller skyldighet att betala ersättning för nyttjande av den andra partens bostad från separationen fram till bodelningen.

I 1987 års lag om sambors gemensamma hem föreskrevs att den som tillerkänns kvarboenderätten skall betala till den andra sambon för nyttjandet, ifall den kvarboende sambon inte har hyres- eller bostadsrätten och bostaden övertas med stöd av 16 §, det vill säga när den gemensamma bostaden inte skall ingå i bodelningen. Eftersom skyldigheten för makar att betala för nyttjandet enligt 1968 års fall inte är begränsad till där bostaden inte skall ingå i en bodelning anser HD att den 24 § i 1987 års lag om sambors gemensamma hem, inte bör hindra att den sambo som bor kvar i en bostad som skall ingå i en bodelning och som tillhör andra sambon, kan bli ersättningsskyldig.

Det får således i och med HD: s dom anses klarlagt att den som tillerkänns kvarboenderätten till en bostad som skall ingå i en bodelning, kan bli ersättningsskyldig för nyttjandet.

---

¹¹⁴ NJA 2002 s. 3.

6 Normativa grundmönster i samboregleringen

6.1 Allmänt

För att söka klargöra på vilket sätt som samboregleringen har utformats, hur den fått sin nuvarande lydelse och hur den har påverkat hur man ser på sambolagen idag, är det naturligtvis viktigt att belysa lagens bakomliggande tankar och ideologier. Det är även viktigt att belysa några av lagens viktigaste paragrafer för att även på så vis utreda hur den nuvarande regleringens utformning ser ut i praktiken. Men det finns även andra sätt som man kan använda sig av för att söka klarlägga varför en reglering ser ut som den gör. All lagstiftning kan nämligen anses påverkas av så kallade *normativa grundmönster*. Dessa normativa grundmönster kan urskiljas inom olika områden i det sociala livet. De kan sägas ha en viss konstans och de återkommer i olika sammanhang. De normativa grundmönstren fungerar som olika poler i ett *normativt fält*. Denna teori om normativa grundmönster grundar sig inte på luftiga tankar utan det handlar om djupt förankrade normativa föreställningar som bestämmer människans tankar och handlande både i vardagslivet och på det rättsliga planet.¹¹⁵ Dessa mönster bildar dock inte något sammanhängande och motsägelsefritt system, utan tvärtom uppstår det ständigt konflikter mellan de olika mönstren med olika innehåll.¹¹⁶

I detta arbete är det fråga om det normativa fältet för samboförhållandet. Viktiga normativa grundmönster inom detta område är dels *gemenskap*, och kraven på en likadelning, dels *individualism* i form av ekonomiskt självständighet med individuell äganderätt.¹¹⁷

6.2 Individualism

Det får anses vara en mer eller mindre självklar utgångspunkt att sambor bibehåller sin självständiga äganderätt under samboförhållandet. Sambors enskilda äganderätt får anses vara ett uttryck för den individualiserade synen på människor i allmänhet. Den individualism som vid en första anblick verkar dominerande i regleringen gör att det är lätt att tro att det inte förekommer någon gemenskap alls. Men gemenskapstanken finns men bygger istället på förekomsten av ett ekonomiskt gemenskap eller åtminstone ett ekonomiskt samarbete.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Christensen A., 1994, s 1ff.

¹¹⁶ Ryrstedt E., 1998, s 18.

¹¹⁷ Ryrstedt E., 1998, s. 402f.

¹¹⁸ Ryrstedt E., 1998, s. 407.

Rätten till att avtala bort bodelningsreglerna, enligt 9 § sambolagen, torde vara ett uttryck för sambons individuella rättigheter, att själv bestämma över sin egendom. Samtidigt ger dock inte lagen någon möjlighet för sambon att avtala bort möjligheten till att överta viss bostad, som inte skall ingå i bodelningen enligt 22 § sambolagen. Den inskränkningen borde istället ge visa på en mycket stark gemenskapstanke.

Jämkningsregeln torde i sin nuvarande utformning främst ge uttryck för det individuella grundmönstret. Jämkningsregeln skyddar en sambo från att bodelningsresultatet blir oskäligt med hänsyn till samboförhållandets längd, ekonomiska förhållanden eller omständigheterna i övrigt, jämför 15 § sambolagen. Dock gäller möjligheten att åberopa paragrafen endast till förmån för den mest förmögne sambon. Om bestämmelsen ändras, enligt det framlagda förslag, se ovan under 4.5.2, kommer båda samborna i framtiden att kunna åberopa bestämmelsen. I en sådan situation torde de bli mer jämställda och en gemenskapstanke får till viss del anses bryta in.

6.3 Gemenskap

Som Ryrstedt framhåller torde det normativa mönstret gemenskap anses som mycket starkt inom sambolagstiftningen. Detta visar sig till exempel vad gäller reglerna om rådighetsinskränkningar i den gemensamma bostaden och bohaget, enligt 23-25 § § sambolagen. Enligt bestämmelsen får som bekant sambo inte, utan den andra sambons samtycke, avhända sig eller låta pantsätta sådan egendom som kan komma att ingå i en framtida bodelning. Denna bestämmelse skyddar det som är gemensamt vilket innebär att det normativa mönstret individualism, det vill säga den individuella äganderätten, får ge vika här. Det förefaller sig dock så att samtycke kan ges även av rätten i enskilda fall, jämför 24 §. Denna bestämmelse får anses ge uttryck för skyddet för den individuella äganderätten, eftersom ett samtycke från den andre sambon, som har rätt till hälften av samboegendomen, inte erfordras i det fallet.¹¹⁹

Vidare torde redovisningsregeln i 11 § sambolagen också vara ett uttryck för gemenskapstanken. Den motverkar att bostad och bohag som införskaffats för gemensam användning, och således skall ingå i en framtida bodelning, avhänds innan en bodelning kommit till stånd.

Sambobegreppet får anses styras av en tanke på gemenskap, eftersom hela dess existens bygger på att samborna skall ha förvärvat något för gemensam användning. Samtidigt ligger i och för sig denna tanke på att det gemensamma skall delas, latent fram till förhållandet upphör. Innan dess råder sambon över sin egen egendom, till viss del.

---

¹¹⁹ Ryrstedt E., 1998, s. 408.

7 Analys

När antalet personer som sammanbodde utan att gifta sig började öka på 60-talet ställdes lagstiftaren inför frågan huruvida denna nya form av samlevnad skulle regleras i lag och i så fall i vilken omfattning. Det konstaterades att lagstiftaren skulle förhålla sig *neutral* till på vilket sätt människor valde att ordna sina familjeförhållanden på. Med tiden försvann dock tankarna om neutralitet inför valet av familjebildning och fokus hamnade istället på hur samboregleringen rent praktiskt skulle utformas. Anledningen till detta torde kunna vara att lagstiftaren ansåg sig som neutral i frågan mellan valet av äktenskap eller samboförhållande genom själva införandet av sambolagen. Dock får det anses utrett samboregleringen idag inte ger ett lika fullgott skydd som äktenskapsbalken och att tanken aldrig heller varit att den skall göra det. Så sent som i 1999 års betänkande uttalades det ju att de som vill ha ett mer fullgott skydd än vad sambolagstiftningen har att erbjuda, får gifta sig. De som väljer att inte gifta sig, har således inte ett lika bra skydd vid en bodelning, som de som väljer att ingå äktenskap. Tvärtom ger samboregleringen endast ett minimiskydd. Lagstiftningen torde således inte alls vara särskilt neutral, utan äktenskapet är fortfarande normen. Livslånga samboförhållanden får skydd, men inte ett riktigt lika bra skydd. Detta torde innebära att det idag i alla fall, trots alla försök från lagstiftarens sida att motverka ett andra klassens äktenskap, är precis ett sådant vi har fått. Detta eftersom man i Sverige idag är tvungen att gifta sig för att få ett mer fullgott skydd. Ur ett neutralitetsperspektiv måste det ses som högst anmärkningsvärt att människor inte själva kan välja levnadsform, trots allt.

Neutralitetsideologin har även kritiserats på andra sätt. Det har nämligen i bland annat doktrin, hävdats att neutralitetsideologin till valet mellan äktenskap och samboskap inte har varit särskilt lyckad eftersom den har påverkat giftermålsfrekvensen negativt. Den har ansetts ge betydligt mer radikala signaler till befolkningen än vad de bett om. Signaler om att lagstiftaren inte bryr sig om folk ingår äktenskap eller ej. Man menar att sambolagen därmed skulle ha befäst tendenserna att folk inte gifter sig och att lagen bidragit till den allmänna sociologiska utvecklingen på ett olyckligt sätt. Denna kritik har riktats mot lagen under en längre tid och så sent som i 1999 års betänkande fanns den fortfarande kvar.

Det får anses mycket svårt att avgöra om samboregleringen verkligen har påverkat giftermålssekvensens nedgång. Det är möjligt att den har gjort det, men i så fall inte som den enda bidragande faktorn. Det som talar för att samboregleringen befäst tendensen att folk inte längre gifter sig i lika stor utsträckning skulle kunna vara att de numera faktiskt erhåller i alla fall ett minimiskydd från samboregleringen. Äktenskapet är således inte längre nödvändigt för att den svagare parten skall åtnjuta ett visst skydd. Det som talar emot är att det framkommit att allmänheten inte har särskilt goda kunskaper om sambolagens innehåll. Det måste på den grunden anses högst

osannolikt att parterna vid valet om samlevnadsform övervägt vilket system som inneburit de bästa juridiska och ekonomiska lösningarna. Vidare talar även det faktum att giftermålssekvensen började gå ner, redan innan det över huvudtaget fanns någon egentlig samboreglering, för att samboregleringen inte har påverkat giftermålssekvensen negativt.

Det kan vidare konstateras att lagstiftningsideologin bakom samboregleringen har kantats av andra motsägelsefulla uttalanden utöver dem som gjorts om neutralitet. Exempelvis har det uttalats att trots att man valde att införa en samboreglering skulle målsättningen fortfarande vara att äktenskapet skulle bevaras som den normala formen för äktenskapsbildning. Vidare fick inte de regler som man föreslog bli allt för utförliga, samtidigt måste man lösa de praktiska problem som fanns. I den mån samboreglering ändå införs bör reglerna i sådant fall så långt som möjligt vara lika dem som gäller för makar och partner. Lagstiftningen har kommit att slitas mellan dessa olika uttalanden. I vissa fall finns det konkreta exempel på hur dåligt detta verkligen påverkar sambolagen än idag, se nedan. Det kan inte anses att det varit lätt att avfatta en lag på en grund innehållandes så många självmotsägelser. Resultatet kan inte bli annat än tämligen skönmässigt.

Ett annat tillkortakommande som får anses som mycket allvarligt är att allmänheten har mycket dålig kännedom om samboregleringen. När allmänhetens dåliga kännedom uppmärksammandes i Gävleundersökningen på 70-talet var det trots allt endast några procent av befolkningen som sammanbodde utan äktenskap. Men den siffran har nu stigit betydligt och det får anses som högst anmärkningsvärt att det fortfarande inte är fler som känner till lagens innehåll. Tvärtom verkar det som om allmänheten fortfarande i allra högsta grad gör skönmässiga antaganden om lagens innehåll.

Allmänhetens dåliga kännedom om sambolagens innehåll torde vara en av de allvarligaste bristerna i lagen eftersom detta skapar utrymme för rättsosäkerhet. Det blir mycket svårt, ja nästan omöjligt för den enskilde att kunna ta vara på sina intressen om den inte känner till de möjligheter och det skydd som lagen ger. Som exempel kan nämnas det förhållandet att bodelning måste ske inom en viss tid efter upphörandet av samboförhållandet. Känner den enskilde inte till denna tidsfrist kan den således missa att göra en framställan om bodelning inom rätt tid. Inte heller är det bra att personer i samboförhållanden går runt och tror sig veta vad det är som gäller enligt lagen, och på så vis invaggas i en slags falsk trygghet.

Något som får anses bidra till allmänhetens dåliga kännedom är att i och med sambolagens införande har vi nu inom olika rättsområden två delvis lika, delvis olika rättssystem för samboende och för äktenskap. Detta är något som torde skapa problem både för den enskilde och för myndigheter. Att två regeringar är så pass lika får anses bidra till allmänhetens dåliga kännedom.

Med sambo avses enligt nuvarande reglering två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. Nuvarande reglering innehåller bestämmelser om både när samboförhållandet skall anses ha uppkommit och när det skall anses ha upphört. Det finns ingen uttömmande reglering av när ett samboförhållande skall ha anses uppkommit på samma vis som det gör för när det skall anses ha upphört. Även i framtiden torde det förbli på detta vis eftersom det får anses vara näst intill omöjligt för lagstiftaren att ringa in alla de tänkbara sätt som två personer kan inleda ett samboende på. Detta är enligt min mening en allvarlig brist i samboregleringen.

Sambolagen bygger att ett rättsförhållande uppkommer mellan två personer *utan någon uttrycklig viljeförklaring*. Så snart sambolagens definition av vad som avses med sambor är uppfylld slår lagen till. Att den tidpunkten inte går att fastställa kan inte annat än leda till rättsosäkerhet och rättsförluster för den enskilda individen. Detta till skillnad från vad som gäller för makar eftersom giftermålet bygger på en uttrycklig viljeförklaring i form av ett kontrakt mellan två personer. Det ända tänkbara sättet för lagstiftaren att fånga in alla de situationer genom vilket ett samboförhållande skulle kunna uppstå är att införa en registrering av sambor. Lagstiftarens beslut att inte införa en sådan registrering får dock anses vara riktigt. Det skulle utifrån sambolagens karaktär av skyddslagstiftning vara stötande om de som underlåtit att registrera sig, men som ändå bor tillsammans, skulle falla utanför lagstiftningen. Den överskådlighet och förutsägbarhet som skulle kunna uppnås genom en registrering får således ge vika för möjligheten att de sambor som inte registrerats sig skulle kunna hamna utan för det skydd lagen är tänkt att ge.

Vidare har det i nuvarande reglering förts in nya uttryckliga bestämmelser om när ett samboförhållande skall anses ha upphört. Denna reglering anses i stort sätt vara uttömmande. Bestämmelsen har tillkommit bland annat med anledning av att det utrymme som fanns för att ömsom framställa sig som sambor ömsom ensamstående var för stort och ansågs inbjuda till fusk. Vidare ansågs det svårt att avgöra vid vilken tid ett samboförhållande upphört när samborna kommit överens om att förhållandet tagit slut men samborna fortsatt att bo tillsammans. Risken för fusk får anses minskad. Tyvärr kvarstår dock problemet att samboförhållandet kan ha upphört trots att samborna ej har flyttat isär.

Sambobegreppets utformning har varit kritiserat för att vara för oprecist och medföra stor rättsosäkerhet för den enskilde. I och med införandet av en reglering av upphörandet av ett samboförhållande torde dock viss osäkerhet ha eliminerats. Det är oerhört viktigt att sambobegreppet är så klart och tydligt som möjligt. Den enskilde bör i så stor uträkning som möjligt känna till när ett samboförhållande inleds och upphör, inte minst med tanke på att det är dessa bestämmelser som ligger till grund för om sambolagens övriga bestämmelser skall anses tillämpliga. Själva upphörandet av samboförhållandet är ju en förutsättning för att bodelning skall kunna komma till stånd och det reglerar också tidpunkten för när en begäran av

bodelning senast skall framställas. Svårigheterna att bedöma när ett samboförhållande föreligger i kombination med allmänhetens dåliga kännedom om lagen i övrigt känns förödande för rättsäkerheten.

Vad gäller sambolagens bodelningsregler är rättsosäkerheten, i den mån de sammanboende känner till regleringen vill säga, mycket lägre. Denna del av samboregleringen står inför andra typer av problem istället.

Vid en bodelning mellan två sambor ingår sambornas gemensamma bostad och bohag, om de förvärvats för gemensam användning. I den så kallade samboegendomen ingår, vad gäller bostaden, till exempel fast egendom eller hyresrätt. Bohaget består av bland annat möbler, hushållsmaskiner och lösöre med mera. För att bodelning skall komma till stånd mellan två sambor krävs att den ena sambon inkommer med en ansökan. Det står samborna fritt att avtala om vad som skall ingå i bodelning. Dock kan inte möjligheten för sambo att överta den andre sambons bostad, enligt 22 § avtalas bort, då den är indispositiv. Det torde innebära att två personer inte kan leva i ett samboförhållande i Sverige idag, utan att regeln om bättre rätt att överta bostaden kan träda in, under förutsättning att de har barn tillsammans. I en sådan situation är den enskildes skydd vid en bodelning viktigare än den enskildes frihet.

Sambolagen innehåller, i likhet med äktenskapsbalken en redovisningsregel som innebär att det finns ett skydd mot illojalt beteende från den ena sambons sida *efter* det att samboförhållandet upphört. Dock kan det konstateras att bostad eller bohag som anskaffats för gemensam användning, men som den andra sambon gjort sig av med innan den kritiska dagen *inte* omfattas av någon värdemässig delning. Mot denna typ av situation finns det inte någon vederlagsregel, motsvarande den som finns för makes rättshandlade under de tre sista åren innan äktenskapsskillnad. Det innebär i princip att enligt nu gällande reglering kan bodelningsreglerna sättas ur spel precis innan förhållandet upphör. Det måste anses vara ett mycket allvarligt tillkortakommande i samboregleringen, särskilt eftersom regleringen är en skyddslagstiftning. Det är svårt att se att det skulle finnas någon avgörande faktor bakom skillnaden mellan de olika regleringarna i detta avseende. Detta med hänsyn till bland annat att en bodelning, i anledning av en skilsmässa, mellan makar utgår från förhållandena *vid förhållandets upplösning*, och att en bodelning mellan sambor utgår från förhållandena vid tiden för *förhållandets upphörande*. Samboegendomen torde därför förtjäna i princip samma skydd som giftorätten. Att regleringarna, enligt uttalanden i förarbetena, dessutom skall efterlikna varandra så långt som möjligt torde också vara skäl för att införa en vederlagsregel. Istället förhåller det sig i dagsläget på så vis att ”den andra sambon ” enligt nu gällande reglering är hänvisad till att se till att ”ägarsambon” inte överlåter eller pantsätter egendomen utan hans eller hennes samtycke. Skulle ”ägarsambon” ändå göra det, trots lagens bestämmelser om rådighetsinskränkningar, kan domstolen inte ogiltigförklara överlåtelsen eller pantsättningen om det rör sig om ett godtrosvärv från tredjemans sida. Detta får anses vara en klar

brist i samboregleringen eftersom lagens syfte att skydda den svagare parten i detta avseende klart eftersätts.

Om den ena sambon använder icke delningsbar egendom för att köpa samboegendom kommer den egendomen att ingå i en framtida bodelning. Även större skuldsättningar på den ena sambons sida kan påverka resultatet av bodelningen negativt. Ett sätt att begränsa effekten av dessa situationer är att använda jämningsregeln. Dock kan den sämst ställda sambon inte använda sig av jämningsregel enligt nuvarande reglering. Det innebär att det bara är den ”rika sambon” som kan åberopa jämningsbestämmelsen. Det får anses strida mot både paragrafens och lagens syfte. Den svagare parten har ingen möjlighet att rätta till resultatet, i de fall den andre sambon till exempel skuldsatt sig otillbörligt mycket. Numera finns det dock ett nytt förslag på ändring av jämningsregeln i sambolagen så att den blir tillämplig på båda samborna, oavsett deras inbördes förmögenhetsförhållande. Denna förändring får anses ligga helt i linje med lagens syfte att skydda den svagare parten. Det kan tänkas att det är just den ekonomiskt svagare parten som måste sälja icke bodelningsbar egendom för att förvärva samboegendom och att det är just den ekonomiskt svagare som måste skyddas från den andre partens skuldsättning. Förslaget till ny jämningsregel skulle även innebära att man kom till rätta med problemet med illojala transaktioner *innan* samboförhållandet har upphört. Det skulle innebära att behovet av en vederlagsregel skulle försvinna.

Att nuvarande samboreglerings jämningsregel inte i tillräcklig omfattning tillgodoser den svagare partens intressen konstaterades i förarbetena till lagen. Detta till trots gjordes det ingen förändring i nuvarande samboreglering, med hänvisning till att det skulle innebära att samboförhållandets rättsverkningar skulle bli mer långtgående än äktenskapets. Det skulle inte ligga i linje med vad som uttalats om hur de olika lagarna skall förhålla sig till varandra eftersom där föreskrivs att samboreglerna så långt det är möjligt bör vara lika dem som gäller för makar och partners. Det torde innebära att samboregleringen får halta i väntan på att motsvarande reglering i äktenskapsbalken skall ändras. Trots att det är fastställt att det finns brister får alltså sambolagen vänta ifatt motsvarande ändring av regleringen i äktenskapsbalken. Dessa tidigare uttalanden får således i detta fall anses påverka sambolagen negativt. Detta förhållande att äktenskapsbalken kan sägas bromsa samboregleringens utformning blir dessutom ännu mer paradoxalt när det helt omvända förhållandet kan förekomma. Det vill säga att sambolagens reglering är mer långtgående än äktenskapsbalkens.

Så är fallet vad det gäller skevdelningsregeln i äktenskapsbalken då den idag endast möjlig att tillämpa vid bodelning i anledning av äktenskapskillnad. Däremot är motsvarande jämningsregel i sambolagen tillämplig även vid bodelning i anledning av den ena sambons död. Här skiljer sig de båda regleringarna åt och lagstiftaren har således i detta fall istället valt att låta samboregleringens lagstiftningen vara mer långtgående. Det är dock svårt att utröna varför eftersom det inte går att finna några motiveringar i några

förarbeten. Det står i förarbetena att paragrafen är utvecklad med motsvarande bestämmelse i äktenskapsbalken som förebild, men varför de valt att göra den mer långtgående nämns alltså inte.

Det går inte att med hjälp av dessa två exempel utröna i vilka situationer samboregelringen ibland får halta och i vilka den rent av får springa förbi äktenskapsregleringen. Detta får anses vara ytterst oklart vad det egentligen är som gäller i förhållandet mellan de båda regleringarna trots vissa uttalanden i förarbetena. Dock framstår det som helt klart att dessa uttalanden ställer till en del problem för den enskilde eftersom lagen inte ändras, trots att det behövs.

Det är dock inte bara lagstiftaren som styr samboregleringens utveckling och utformning utan även andra faktorer är med och påverkar. Det finns nämligen *normativa grundmönster* i vårt samhälle som i allra högsta grad spelar en viktig roll vad gäller utformningen av våra lagar. Dessa normativa grundmönster är djup förankrade i våra sinnen och styr hur vi tänker kring avd vi till exempel kan förvänta oss av samhället.

Vid en genomgång av de normativa mönstren i några av sambolagstiftningens bestämmelser framkommer det att olika bestämmelser präglas av olika mönster. De två viktigaste mönstren i samboregelringen är gemenskap och individualism. Det får anses klargjort att det tydligt förekommer konflikter mellan de båda mönstren *genom olika bestämmelser*. Samtidigt kan det *i en och samma bestämmelse* urskönjas konflikter mellan å ena sidan tanken på gemenskap och en lika delningsrätt, och å andra sidan den individuella äganderätten. Bestämmelsen om rådighetsinskränkningar i vissa fall präglas till största delen av gemenskapstanken, men innehåller undantag som tillvaratar rätten till individuell äganderätt.

Vid en första anblick kan man tro att det dominerande normativa mönstret i sambolagen är den individuella äganderätten och inte gemenskapsmönstret. Men det vid närmare eftertanke blir det uppenbart att det är den ekonomiska gemenskapen som dominerar. Det individuella grundmönstret är visserligen utgångspunkten, men detta synsätt fullföljs inte. Reglerna om sambos samtycke, fördelnings- och övertaganderegler samt andra regler utvecklade i praxis, får anses ge uttryck för gemenskapstankens genomslagskraft och dominans.

Att sambolagen även följer äktenskapslagstiftningen i praxis finns det flera exempel på. Bland annat har HD under våren prövat frågan i ett fall som rörde rätten att övertaga bostad i vissa fall. Denna reglering som innebär att en sambos ges rätt att överta en bostadsrättslägenhet eller hyresrätt som inte skall ingå i bodelningen går helt i linje med lagens huvudsyfte, nämligen att ge ett minimiskydd åt den svagare parten vid ett samboförhållandes upplösning. Detta är en av de viktigaste reglerna i sambolagen. I just detta fall, som avsåg om en sambo kunde bli ersättningsskyldig då den bodde kvar i en lägenhet som skulle ingå i bodelningen fanns det dock ingen reglering vare sig i sambolagen eller i äktenskapsbalken. Dock fanns det ett

avgörande i frågan vad gäller makar. HD dömde med hänvisning till tidigare fall bedömts avseende makar. HD bör sannolikt här mena att det som uttalats i praxis avseende makar även bör, när ställnings skall tas i samma fråga, gälla för sambor. Det kan således konstateras att samma *principer* bör gälla både för sambos makar. En sådan tolkning går också helt i linje med tidigare uttalanden om att samboregleringen skall följa äktenskapsregleringen.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att sambolagen på många vis är skönsmässig och att den innehåller en rad olika tillkortakommanden av mer eller mindre allvarlig art. Orsakerna till detta står att finna i bland annat den lagstiftningsideologi som förts under samboregleringens framväxt men även i sambobegreppets och samboförhållandets komplexa natur.

Käll- och litteraturförteckning

Citerad Litteratur

Agell Anders, *Familjeformer och lagstiftningsideologi*, SvJT 1998, .s 519.

Agell Anders, *Tolkning av förmånstagarförordnande och begreppet samboende enligt sambolagen*, JT 1994-95, s. 517.

Agell Anders, *Samboende utan äktenskap, Rättsläge och Rättspolitik*, Helsingborg 1982.

Agell Anders, *Äktenskap, Samboende, Partnerskap*, 3: e uppl., Uppsala 2004.

Brattgård Erik, *Kommentarer till Lag 2003:376*, Karnov 2006.

Christensen Anna, *Hemrätt i hyreshuset*, Juristförlaget JF AB, Stockholm 1994.

Eriksson Anders, *Den nya familjerätten*, 7: e uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2004.

Ryrstedt Eva, *Bodelning och bostad; Ekonomisk självständighet eller gemenskap*, Juristförlaget i Lund, Lund 1998.

Tottie Lars, *Äktenskapsbalken och promulgationslag m.m.*, Norstedts Förlag, Stockholm 1990.

Teleman Örjan, *Uppgradering av sambolagen*, JT 2000/01, s. 870-878.

Walén Gösta, *Supplement till Ärvdabalken och till föräldrabalken, Sambolagen m.m.*, Norstedts Förlag, Värnamo 1988.

Offentligt tryck

Departementsserien

Ds 2005:34. Några bodelningsfrågor.

Betänkanden

SOU 1999:104. Ny samboregler.

SOU 1981:85. Äktenskapsbalk. Förslag av familjelagsakkunniga.

SOU 1972:41. Familj och äktenskap 1.
SOU 1978:55. Att sambo och gifta sig: fakta och
frågeställningar.

Propositioner

Prop. 2002/03:80 Ny sambolag.
Prop. 1986/86:1 Äktenskapsbalk m.m.
Prop. 1973:72 Ändringar i giftermålsbalk.

Övriga förarbeten

Riksdagsberättelsen 1970 JU 52.

Övrig litteratur

Statskontorets rapport 1993:24.

Rättsfallsförteckning

NJA 2003 s. 3.

NJA 1997 .s 674.

NJA 1994 s. 256.

NJA 1994 s. 61.

NJA 1993 s. 302 I och II.

NJA 1950 s. 513.

RH 1997: 98.

RH 1989: 56.

Högsta domstolens dom i mål nr T279-04 meddelad i Stockholm den 11 april 2006.

Beslut fattat av Hovrätten över Skåne och Blekinge den 28 juni 2005, mål nr ÖÄ 338-05.